

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VALSTYBINIO VALDYMO FAKULTETO
DARBO TEISĖS IR SOCIALINĖS SAUGOS KATEDRA**

**LINA ŠATKAUSKAITĖ
(TEISĖS IR VALDYMO PROGRAMA)**

**ŪKINĖS VEIKLOS POVEIKIO APLINKAI TEISINIS REGULIAVIMAS
EUROPOS SĄJUNGOJE IR LIETUVOJE**

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovas –
doc. dr. Eduardas Monkevičius**

.....

Recenzentas: _____

Darbo gynimas: 2005-01-06

Vilnius, 2004

TURINYS

IVADAS.....	3
1. ŪKINĖS VEIKLOS POVEIKIO APLINKAI TEISINIS REGULIAVIMAS EUROPOS SAJUNGOJE.....	5
1.1. ES politika aplinkosaugos srityje ir šaltiniai, reglamentuojantys ūkinės veiklos poveikį aplinkai.....	5
1.2. Vandenų apsaugos reglamentavimas ES.....	10
1.3. Atliekų tvarkymas ES.....	17
1.4. ES oro apsaugos politika.....	25
2. ŪKINĖS VEIKLOS POVEIKIO APLINKAI TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE.....	30
2.1. Aplinkos apsaugos valdymo organizacinė struktūra Lietuvoje.....	30
2.2. Lietuvos teisės šaltiniai, reglamentuojantys ūkinės veiklos poveikį aplinkai.....	32
2.3. Vandenų apsauga Lietuvos Respublikos teisėje.....	36
2.4. Atliekų tvarkymo reglamentavimas LR teisės aktuose.....	40
2.5. Oro apsauga Lietuvoje.....	43
3. ŪKINĖS VEIKLOS POVEIKIO APLINKAI TEISINIO REGULIAVIMO TOBULINIMAS.....	45
3.1. Lietuvos Respublikos teisės normų trūkumai ir spragos.....	45
3.2. Finansavimo iš ES paramos fondų ir Lietuvos biudžeto užtikrinimas.....	48
IŠVADOS.....	53
PASIŪLYMAI.....	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	56
SANTRAUKA.....	61
SUMMARY.....	62
SUTRUMPINIMAI.....	63
SĄVOKOS.....	64
LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAI.....	65

IVADAS

Europos Sąjungos aplinkos apsaugos sektorius yra viena sudėtingiausių integracijos į Europos Sąjungą sričių, todėl šalių kandidačių į Europos Sąjungą aplinkos apsaugos ekspertams ir visuomenei labai svarbu žinoti Europos Sąjungos aplinkosauginius reikalavimus ir jų įgyvendinimo rezultatus nacionaliniu ir vietos lygiu. Tapdama Europos Sąjungos nare, Lietuva turi derinti nacionalinius teisės aktus prie ES aplinkos apsaugai keliamų reikalavimų. Be to, darnus Lietuvos ūkio vystymasis galimas tik užtikrinant reikiamą Lietuvos aplinkos apsaugą. Pastarosios tikslai pirmiausia remiasi egzistuojančios aplinkos kokybės būkle, kurią nusako būtent vandens, atmosferos ir atliekų tvarkymo kokybė. Augant ekonomikai, bet kokia ūkinė veikla, pradedant gamtinių išteklių ir energijos vartojimu, baigiant atliekų bei įvairių teršalų susidarymu gamybos procese, laidojant galutinį pramoninės veiklos ar paslaugų sektoriaus produktą, daro vienokį ar kitokį poveikį aplinkai. Pagrindiniai teršalų išmetimo šaltiniai yra energijos gamyba (apie 10%), pramonė (apie 30%), autotransportas (apie 60%) ir žemės ūkis (apie 0,7%)¹. Lietuvos integracija į bendrąją rinką reikalauja nuolatinio verslo valdymo efektyvumo gerinimo, gebėjimo atlaikyti konkurencinį spaudimą, užtikrinti ūkinės veiklos ir produkcijos atitikimą griežtiems ES reikalavimams.

Magistrinio darbo nagrinėjama tema yra aktuali, nes iki šiol nebuvo prioritete sritimi ir nekėlus didelio Lietuvos Respublikos valdžios ir visuomenės susidomėjimo, dabar aplinkos apsauga reikalauja vis didesnio dėmesio. Žmogaus veikla per tūkstančius metų labai plėtėsi ir nuolat keitė aplinką. Neigiamos šios veiklos pasekmės pasirodė ten, kur gamtinės sistemos – oras, vanduo, atliekų tvarkymas – buvo labiausiai paveiktos. Taip atsirado vietinės problemos, kurios palaipsniui peraugo į regionines ir tarptautines problemas. Pastarųjų sprendimui ir yra reikalingos valstybinių ir tarptautinių organizacijų pastangos, kurios žmogaus kišimosi į gamtą ir neribotos plėtros problemas padeda pasukti darnaus vystymosi bei racionalios raidos keliu. Pradėjo formotis visuomenės poreikis taip sureguliuoti visuomenės ir aplinkos sąveiką, kad racionaliai naudojant gamtos išteklius kartu būtų sudarytos sąlygos įvairioms ūkio sritims plėtoti. Sėkminga Lietuvos integracija į ES priklauso nuo pažangos įgyvendinant darnaus vystymosi nuostatas visais lygiais – vietiniu, regioniniu, nacionaliniu bei tarptautiniu. Magistriniame darbe autorei aktualu atskleisti, kaip sparčiai ir sėkmingai vyksta Lietuvos integracija į Europos Sąjungą pasirinktame sektoriuje.

¹ Aplinkos apsaugos strategija. LR Aplinkos ministerijos leidinys. 2002. P.14

Tyrimo objektas – Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos ūkinės veiklos poveikio aplinkai bei vandens, atliekų ir oro apsaugos sektorių teisinis reguliavimas.

Tyrimo dalykas – Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisiniai aktai, taip pat rekomendacijos, nuomonės, komentarai, Aplinkos ministerijos statistiniai duomenys bei kita teisinė literatūra, atspindinti ūkinės veiklos poveikio aplinkai, vandens, oro apsaugos bei atliekų tvarkymo reglamentavimą.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti Lietuvos integraciją į ES, aptariant bendrąją ES ir Lietuvos aplinkos apsaugos politiką atliekų tvarkymo, oro, vandens išteklių valdymo, poveikio aplinkai vertinimo sektorių reikalavimus bei jų įgyvendinimo spragas Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti ES aplinkos apsaugos politiką bei išsiaiškinti ES direktyvų reikalavimus, keliamus ūkinės veiklos poveikio aplinkai, vandens ir oro apsaugos bei atliekų tvarkymo užtikrinimui.
- 2) Įvertinti Lietuvos integraciją į ES ūkinės veiklos poveikio aplinkai, vandens ir oro apsaugos bei atliekų tvarkymo sektoriuose.
- 3) Atlikti Lietuvos ir ES teisės aktų lyginamąją analizę toje dalyje, kuri reglamentuoja ūkinės veiklos poveikį aplinkai, atkreipiant dėmesį į Lietuvos ir ES teisės aktų nesuderinamumą ir spragas.
- 4) Aptarti teisės aktų įgyvendinimo priemones.
- 5) Pateikti pasiūlymus spragų pašalinimui ir teisinio reglamentavimo įgyvendinimo priemonių tobulinimui.

Tyrimo metodai. Rašant šį darbą naudoti mokslinės literatūros ir teisės aktų analizės, loginis-analitinis bei lyginamasis sisteminės analizės metodai.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą sudaro titulinis lapas, turinys, įvadas, dėstomoji dalis, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, trumpos santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, santrumpų ir sąvokų sąrašas, paveikslų ir lentelių sąrašai.

Darbo dėstomoji dalis suskirstyta į tris skyrius su poskyriais. Struktūrinė ir kiekybinė analizė iliustruojama paveikslų (5) ir lentelių (4) pagalba. Darbo pabaigoje nurodomi tyrime naudoti šaltiniai: mokslinės literatūros (34 Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų monografijos, publikacijos bei informaciniai leidiniai), teisės aktų (13 Lietuvos ir 27 Europos Sąjungos teisės aktai) bei internetinių šaltinių (9) sąrašai.

1. ŪKINĖS VEIKLOS POVEIKIO APLINKAI TEISINIS REGULIAVIMAS EUROPOS SĄJUNGOJE

1.1. ES politika aplinkosaugos srityje ir šaltiniai, reglamentuojantys ūkinės veiklos poveikį aplinkai

Europos Sąjungos aplinkos apsaugos teisės aktų visumą sudaro daugiau kaip 350 įvairių teisės aktų: reglamentų, direktyvų, sprendimų, rekomendacijų².

Dažniausiai visi Europos Sąjungos teisės aktai ir atitinkamai politikos kryptys aplinkos apsaugos srityje skirstomi į tokias dalis:³

- horizontalieji teisės aktai (reglamentuoja bendruosius aplinkos apsaugos vadybos klausimus, pvz., poveikio aplinkai įvertinimą, ataskaitų teikimą ir pasikeitimą informacija, o ne konkretų aplinkos apsaugos sektorių);

taip pat

- vandens kokybę,
- oro kokybę,
- atliekų valdymą,
- gamtos apsaugą,
- pramonės taršos kontrolę ir rizikos valdymą,
- chemines medžiagas ir genetiškai modifikuotus organizmus,
- triukšmą,
- branduolinę ir radiacinę saugą reglamentuojantys teisės aktai.

Prioritetiniais yra laikomi poveikio aplinkai, vandens bei oro kokybės ir atliekų valdymo sektoriai, kurie ir nagrinėjami magistriniame darbe.

Didžiausia dalis ES aplinkos apsaugos teisės aktų, su kuriais asocijuotosios Vidurio ir Rytų Europos šalys galiausiai turės suderinti savo nacionalinius teisės aktus ir administracinę politiką (sąlyga narystei Europos Sąjungoje, vadinamoji *aplinkos apsaugos acquis*), susideda maždaug iš 70 direktyvų (kai kurios iš jų kelis kartus taisytos ir papildytos antrinėmis direktyvomis) ir daugiau nei 20 reglamentų⁴.

ES teisės aktai nustato reikalavimus valstybėms narėms, tačiau nenurodo, kokios institucijos valstybėje atsako už šių reikalavimų įgyvendinimą. Kiekviena valstybė narė gali pasirinkti ne tik konkretų įstatymų įgyvendinimo būdą, atsižvelgdama į specifines savo šalies

² Environmental policy in the European Community. Brussels, 1990. P. 9

³ Europos Sąjungos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje Vilnius, 2002. P. 5

⁴ Hughes D. Environmental Law. London, 1992. P. 12

aplinkos apsaugos problemas, bet ir tokias institucines įgyvendinimo priemonės, kurios atitinka šalies istorines ir kultūros tradicijas.

Visa Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politikos raida atspindi šešiose aplinkos apsaugos veiksmų programose, kurios sudaro bendrosios Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politikos rėmus (1 lentelė)⁵.

Pirmoji programa, apėmusi 1973-1976 metus, nustatė pagrindinius Europos Bendrijos aplinkos apsaugos principus. Joje išvardyti vienuolika pagrindinių principų, kurie vėliau įvairiai atspindėjo tolesniuose aplinkos apsaugos politikos programiniuose dokumentuose.

1 lentelė

Europos Bendrijos aplinkos apsaugos veiksmų programos

Laikotarpis	Aplinkos apsaugos veiksmų programa
1973-1976	I-oji VEIKSMŲ PROGRAMA
1977-1981	II-oji VEIKSMŲ PROGRAMA
1982-1986	III-oji VEIKSMŲ PROGRAMA
1987-1992	IV-oji VEIKSMŲ PROGRAMA
1993-2000	V-oji VEIKSMŲ PROGRAMA „Subalansuotos plėtros link“
2001-2010	VI-oji VEIKSMŲ PROGRAMA „Mūsų ateitis - mūsų pasirinkimas“

Pirmojoje programoje buvo keliami šie tikslai: sustabdyti aplinkos teršimą, o kur įmanoma - ir visai pašalinti taršos šaltinius; garantuoti efektyvų gamtos išteklių naudojimą; ūkio plėtrą grįžti kokybės reikalavimais, didžiausią dėmesį skiriant darbo ir gyvenimo sąlygoms; užtikrinti, kad planuojant miestus bei žemės naudojimą būtų atsižvelgiama į aplinkosaugos dalykus; siekti, kad aplinkosaugos problemos būtų sprendžiamos kartu su šalimis - ne Europos Bendrijos narėmis. Pirmosios Bendrijos aplinkos apsaugos veiksmų programos įgyvendinimo pradžia sutapo su 1973-ųjų ir 1974-ųjų metų ekonomikos ir naftos krizėmis, todėl nustatyti pramonės įmonėms naujus aplinkosauginius apribojimus buvo labai nelengva.

Antroji aplinkos apsaugos veiksmų programa tęsė pirmosios programos tikslų įgyvendinimą juos išplėsdama. Vandens, oro apsaugos bei triukšmo valdymo priemonės Bendrijos aplinkos apsaugos politikoje buvo išskirtos kaip prioritetinės. Taip pat programa pabrėžė prevencinį EB aplinkos apsaugos politikos pobūdį ir racionalaus erdvės bei gamtos išteklių naudojimo svarbą.

Trečioji programa aplinkos apsaugos politikoje įtvirtino naujus pažangius principus. Programoje akcentuotas aplinkos apsaugos politikos integravimas į kitus sektorius (transportą,

energetiką, žemės ūkį), nustatytas būtinumas prieš imantis naujos ūkinės veiklos atlikti jos poveikio aplinkai vertinimą, pabrėžta taršos mažinimo jos šaltinyje svarba. Europos Komisija įpareigota prieš rengiant pasiūlymus teisės aktams bei kitoms priemonėms aplinkos apsaugos srityje įvertinti (kiek įmanoma) sąnaudas planuojamiems veiksams ir tų veiksmų naudą, vengti veiksmų dubliavimosi, atsižvelgti į skirtingą ekonomikos ir aplinkos apsaugos situaciją bei struktūrą įvairiose Bendrijos šalyse. Be to, išskirtos specialios Bendrijai ypač svarbios saugotinos gamtos vietos.

Ketvirtoji programa priimta 1987 metais, kurie Europoje buvo paskelbti Aplinkos metais. Tais metais taip pat buvo parengta ir garsioji *Brundtland komisijos* ataskaita apie ekonominę plėtrą ir aplinkos apsaugą, paruošusi dirvą vėliau, 1992 metais vykusiai Jungtinių Tautų *Rio de Žaneiro konferencijai*. Ketvirtoji programa skyrėsi nuo ankstesniųjų tiek forma, tiek turiniu. Ji buvo sudaryta pagal naujus conceptualius požiūrius, ja buvo siekiama įgyvendinti iniciatyvas naujose aplinkos apsaugos srityse, ypač susijusiose su biotechnologija ir gamtos išteklių valdymu. Buvo pasiūlyta sustiprinti direktyvų aplinkos apsaugos srityje kontrolę ir praktinį įgyvendinimą, aplinkosauginį švietimą ir informacijos teikimo politikos įgyvendinimą. Šios aplinkos apsaugos veiksmų programos baigiamieji 1992 metai sutapo su Bendrijos vidaus rinkos sukūrimu, kai ne tik taršai, bet ir prekybai bei žmonių migravimui nebeliko daugumos suvaržymų.

Svarbiausias **penktosios programos** tikslas pirmą kartą tiesiogiai ne su aplinkos apsauga, bet su tvariąja visuomenės plėtra, kuria siekiama subalansuoti ekonominius ir socialinius pažangos ir aplinkos apsaugos aspektus, t.y. kad ateities kartoms būtų perduodamos ne tik pažangiosios technologijos, bet ir saugi gyventi aplinka. Šioje veiksmų programoje atkreipiamas dėmesys į penkis sektorius, kuriuose, manoma, Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika gali būti efektyviausia:

- pramonė,
- energetika,
- transportas,
- žemės ūkis
- turizmas.

Kiekvienam iš šių sektorių penktojoje programoje numatomi specialūs tikslai. Be to, šioje programoje, skirtingai nuo ankstesniųjų, labai pabrėžiama ne tik teisinių, bet ir ekonominių, rinkos mechanizmo veikimu pagrįstų, priemonių nauda.

⁵ Europos Sąjungos aplinkosaugos direktyvų ir Lietuvos įstatymų apžvalga. Kaunas, 2002. P. 10

Šeštoji programa „*Mūsų ateitis - mūsų pasirinkimas*“ apibrėžia Europos Bendrijos aplinkos apsaugos politikos gaires dešimčiai metų. Šioje programoje Europos Bendrija akcentuoja tokius keturis sektorius :

- klimato kaita;
- unikalių gamtos išteklių ir biologinės įvairovės apsauga;
- aplinka ir sveikata;
- subalansuotas gamtos išteklių ir atliekų valdymas.

Dokumente iš 66 puslapių detalieji išvardijami veiksmai, susiję su minėtų sektorių problemų sprendimu, ES teisinės bazės tobulinimu, aplinkos apsaugos integravimu į kitas ūkio sritis, rinkos santykių panaudojimu aplinkos būklės gerinimo reikmėms, visuomenės švietimu bei teritorinio planavimo „žalinimu“. Programą numatoma atnaujinti 2005 metais⁶.

Taigi dabar Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politikoje vadovaujamasi šeštosios veiksmų programos nustatytais tikslais.

Aplinkos apsaugos integravimas į kitų sričių veiklą yra kertinis sėkmingos aplinkos apsaugos politikos akmuo. Daugiau nei 270 ES teisės aktų reglamentuoja visas aplinkos apsaugos sferas, bet įstatymai pasiteisina tik tiek, kiek jų yra laikomasi (t.y. kiek jie yra įgyvendinami). Žinoma, aplinkos apsaugos tikslų nebus galima pasiekti ir be visuomenės pagalbos, t.y. be jos žinių ir informuotumo⁷.

Reikia pabrėžti, kad visos aplinkos apsaugos programos neturi privalomosios juridinės galios. Vis dėlto aplinkos apsaugos teisės aktai, išleidžiami Europos Sąjungoje, atspindi veiksmų programoje numatytus prioritetus, ir tokiu būdu dalis orientacinių siūlymų tampa privalomi⁸.

Pagirtina tai, kad aplinkos apsaugos politika yra viena sėkmingiausių Europos Sąjungoje. Tai lėmė Europos Komisijos aktyvi veikla ir iniciatyvos šioje srityje, didėjantis šalių narių domėjimasis ir noras nagrinėti aplinkos apsaugos problemas, pagaliau keletas įvykusių didelių avarių, kurios įrodė, kaip svarbu rūpintis aplinkos apsauga.

Aplinkos būklės vertinimas yra neatsiejama aplinkos apsaugos veiksmų programos dalis ir prieš pradėdant įgyvendinti kiekvieną projektą, visuomeninį ar privatų, reikia nustatyti jo galimą poveikį aplinkai. Poveikio aplinkai vertinimas yra integruojantis ir prevencinis aplinkos apsaugos politikos instrumentas.

Poveikis aplinkai buvo pradėtas vertinti Jungtinėse Valstijose 1969 metais, priėmus Nacionalinį aplinkos aktą. (NEPA). Akte buvo įtvirtintas reikalavimas įdiegti poveikio aplinkai

⁶ Bubnienė R., Dudytė Z., Greimas E. ir kt. ES aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. Vilnius, 2002. P. 25

⁷ Europos Sąjungos aplinkosaugos direktyvų ir Lietuvos įstatymų apžvalga. Kaunas, 2002. P. 7

⁸ Salter R. European environmental law. Hague, 1998. P. 19.

vertinimą. Šis reikalavimas ne tik liudijo naują požiūrį į aplinkos apsaugą, bet ir bylojo apie naują kovos už švarią aplinką strategiją – pasitelkti mokslą planavimui ir sprendimų priėmimui.⁹

Europos šalys pradėjo taikyti poveikio aplinkai vertinimo procedūras neužilgo nuo pirmosios PAV sistemos sukūrimo ir įdiegimo 1969 metais JAV. Pirmiausiai PAV principus pradėjo taikyti labiau išsivysčiusios šalys, tokios kaip Vakarų Vokietija (1975 m.) ir Prancūzija (1976 m.). Tarptautiniu mastu PAV reglamentuoja Jungtinių Tautų Organizacijos 1991 m. Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (ESPOO konvencija)¹⁰. Lietuvos Respublikos Seimas ją ratifikavo įstatymu 1997 m. spalio 7 d.

Europos Sąjungoje poveikio aplinkai vertinimo procesą reglamentuoja ES Tarybos direktyva dėl tam tikrų privačių ir valstybės projektų poveikio aplinkai vertinimo (85/337/EEB), su pataisymais 1997 m. kovo 3 d. Tarybos direktyvoje 97/11/EB. Direktyva privaloma valstybėms narėms, tačiau ji nustato tik bendrus poveikio aplinkai vertinti principus. Direktyvos paskirtis – užtikrinti, kad ūkinė veikla, galinti turėti reikšmingą poveikį aplinkai, bus vykdoma tik įvertinus poveikį aplinkai ir gavus leidimą¹¹.

2001 metais buvo patvirtinta nauja - strateginį poveikio aplinkos vertinimą Europos Sąjungoje reglamentuojanti Direktyva dėl tam tikrų planų ir programų poveikio aplinkai įvertinimo (2001/42/EB). Direktyvos paskirtis – prieš tvirtinant planus ir programas atsižvelgti į aplinkos apsaugos aspektus, sudaryti galimybes įsitraukti suinteresuotoms institucijoms ir visuomenei¹².

Jau daugiau nei dešimtmetį visose Europos Sąjungos šalyse atliekamas vienoks ar kitoks planų, programų bei strategijų įgyvendinimo poveikio aplinkai vertinimas. Tačiau strateginio aplinkos vertinimo procedūros labai skiriasi tiek šalių, tiek plėtros sektorių ir procedūrų įgyvendinimo instrumentų atžvilgiu. Šią problemą padės išspręsti 2001 m. pasirodžiusi ES direktyva, reglamentuojanti vienodą strateginio aplinkos vertinimo procesą. Direktyvos reikalavimus Europos Sąjungos valstybės narės turėjo perkelti į nacionalinę teisę iki 2004 metų. Didžiausiu įdirbiu šioje srityje išsiskiria Olandija, Austrija, kai kurios Skandinavijos šalys bei Jungtinė Karalystė.

Remiantis ES direktyvomis, vertinant poveikį aplinkai, aplinkos apsaugos aspektai integruojami į programų ir ūkinės veiklos procesą ir sudaromos prielaidos atsižvelgti į galimas pasekmes aplinkai, planuojant ūkinę veiklą.

⁹ Gražulevičienė R. Aplinkos politika. K., 2004 – p. 25

¹⁰ Johnson S. P. The Environmental policy of the European Communities. London, 1997. P. 2

¹¹ ES Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (su pakeitimais direktyvoje 97/11/EB) // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=3123&Condition2.> Prisijungimo laikas 2004-04-20.

¹² Direktyva 2001/42/EB dėl tam tikrų planų ir programų poveikio aplinkai įvertinimo // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=3123&Condition2.> Prisijungimo laikas 2004-04-20.

Vertinant poveikį aplinkai reikia nagrinėti¹³:

- Siūlomos veiklos poveikį aplinkai;
- Bet kokią neigiamą poveikį aplinkai, kurio negalima išvengti įgyvendinant pasiūlymą;
- Alternatyvius sprendimus;
- Santykį tarp lokalaus trumpalaikio žmogaus aplinkos naudojimo ir poveikio ilgalaikiam produktyvumui;
- Neatsinaujinančių resursų naudojimo kompensacijos būdus.

Apibendrinant galima pasakyti, kad ES aplinkos apsaugos politika prasideda jau nuo prevencinių priemonių, kuriomis siekiama išvengti neigiamo poveikio aplinkai ar numatyti jo sumažinimo priemones.

1.2. Vandenų apsaugos reglamentavimas ES

Vandens apsauga ES buvo pradėta rūpintis septintojo dešimtmečio pradžioje. Tai - vienas pirmųjų aplinkos sektorių, kuriam nustatyti ES reikalavimai. ES Vandens apsaugos sektorių dabar reglamentuoja daugiau nei 20 direktyvų ir sprendimų¹⁴.

Vandens apsaugos politikoje skiriami trys raidos etapai¹⁵.

Pirmasis raidos etapas apima 1975-1986 metus. Šiuo laikotarpiu priimtose direktyvos ir sprendimai nustato aplinkos kokybės standartus¹⁶ (toliau – AKS) specifiniams vandens telkiniams, arba emisijų ribines vertes¹⁷ (toliau – ERV) atitinkamoms vandens naudojimo sritims (žr. 2 lentelę). Pirmasis etapas sutapo su Europos Bendrijos aplinkos apsaugos I – III veiksmų programomis.

Gyventojams tiekiamo vandens kokybę reglamentuoja Paviršinio vandens direktyva, priimta 1975 metais, ir Geriamojo vandens direktyva, priimta 1980 metais, kuri buvo peržiūreta ir papildyta 1998 metais. Direktyvų paskirtis – užtikrinti paviršinių vandenų, naudojamų geriamojo vandens gavybai, kokybę.

2 lentelė

¹³ Bubninė R., Raulinaitis M. Strateginis aplinkos vertinimas. Kaunas, 2001. P. 27

¹⁴ Seminario Europos Sąjungos integracijos ir plėtros klausimai Vadovas. Socialinės atsakomybės centras, 2004.

¹⁵ Gražulevičienė R. Aplinkos politika. Kaunas, 2004. P. 86

¹⁶ Pagrindinis dėmesys nustatant aplinkos kokybės standartus skiriamas taršos veikiamo vandens telkinio kokybei, pvz., reikalavimai maudyklų vandens kokybei.

¹⁷ Emisijų ribinės vertės - tai priemonės, taikomos aplinkos taršos šaltinyje. Jos naudojamos apribojant leidžiamą į aplinką išmesti teršalų kiekį.

Europos Sąjungos politikos vandens apsaugos srityje raidos etapų teisės aktai

Raidos etapas	Direktyvos
Pirmasis (1975 – 1986)	Paviršinio vandens, skirto geriamojo vandens tiekimui (75/440/EEB) Geriamojo vandens (80/778/EEB) Požeminio vandens (80/68/EEB) Maudyklų (76/464/EEB) Pavojingų medžiagų (76/464/EEB) Gėlavandeninių žuvų (78/659/EEB) Jūrų moliuskų (79/923/EEB)
Antrasis (1987 – 1996)	Miestų nuotekų valymo (91/271/EEB) Nitratų (91/676/EEB) Integruotos taršos prevencijos ir kontrolės (96/61/EEB) Papildytos geriamojo vandens, maudyklų, požeminio vandens ir pavojingų medžiagų direktyvos
Trečiasis (1997 – 2002)	Bendroji vandens politikos direktyva (2000/60/EB)

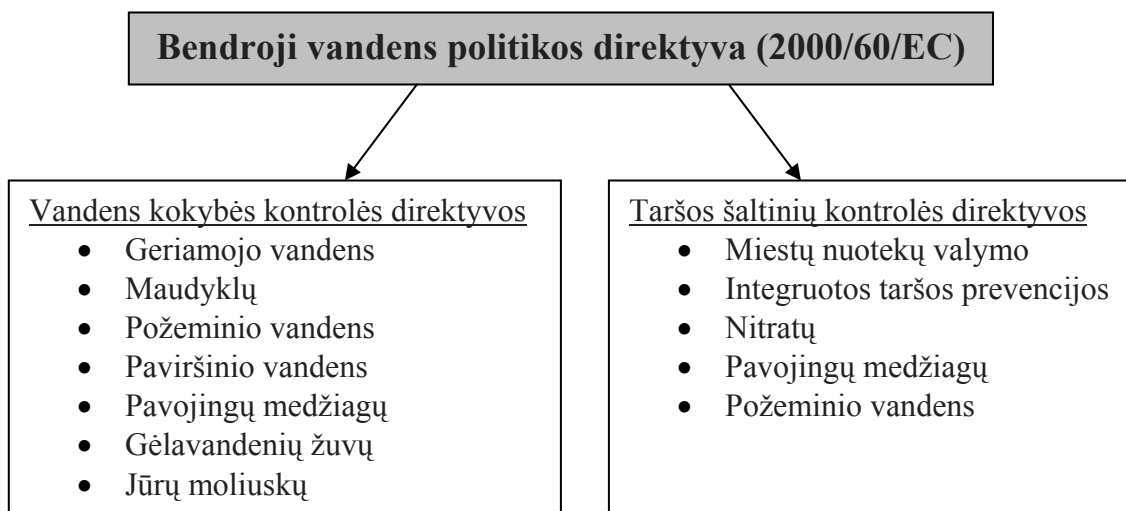
Aplinkos kokybės standartus nustato tokios direktyvos, kaip Paviršinio vandens, skirto geriamojo vandens tiekimui (75/440/EEB), Gėlavandenių žuvų (78/659/EEB), Jūrų moliuskų (79/923/EEB), Maudyklų (76/16/EEB), ir Geriamojo vandens (80/778/EEB). Emisijų ribinės vertės pateikiamos Pavojingų medžiagų (76/464/EEB, taip pat septyniose dukterinėse pavojingų medžiagų direktyvose, priimtose antrajame raidos etape: 83/513/EEB, 82/176/EEB, 84/156/EEB, 84/491/EEB, 86/280/EEB, 88/347/EEB, 90/415/EEB), Požeminio vandens (80/68/EEB) direktyvose¹⁸.

Valstybėms narėms pradėjus įgyvendinti šias, kai kurioms šalims gana brangias, direktyvas ir susidūrus su įgyvendinimo problemomis bei kaštais, buvo išplatinti dar keturių vandens apsaugą reglamentuojančių direktyvų projektai: Komisija pasiūlė naują direktyvą dėl integruotos taršos prevencijos ir kontrolės (96/61/EEB, patvirtinta 1996 m.), skirtą išmetimų į vandenį ir orą kontrolei bei pataisymus dviems galiojančioms direktyvoms (Geriamojo vandens direktyvai bei Maudyklų direktyvai), o Taryba paprašė peržiūrėti Požeminio vandens direktyvos (80/68/EEB) nuostatas.

1995 metais pradėta galvoti apie Europos Sąjungos politikos vandens apsaugos srityje pagrindinių principų peržiūrėjimą. Per dvidešimties metų laikotarpį, praėjusį nuo pirmojo etapo

¹⁸ Andrew J. Environmental policy in the European Union. Actors, Institutions and Processes. London, 2002. P.36

direktyvų priėmimo, vandens aplinkos kokybė nepagerėjo tiek, kiek buvo tikėtasi, o kai kurios direktyvų nuostatos tiesiog paseno. 1996 metų viduryje Taryba pateikė prašymą Komisijai dėl Bendrosios vandens politikos direktyvos parengimo.

1 pav. Europos Sąjungos vandens apsaugos teisės aktai

Bendroji vandens politikos direktyva, patvirtinta 2000 metų pabaigoje, gali būti priskiriama trečiajam vandens apsaugos politikos raidos etapui. Ši direktyva pertvarkė Europos Bendrijos vandens apsaugą reglamentuojančių teisės aktų sistemą, nustatė pagrindinius vandenų valdymo principus. Bendroji vandens politikos direktyva reglamentuoja tiek paviršinio, tiek požeminio, tiek pakrančių vandenų apsaugą. Ši direktyva apima kelių dabar galiojančių direktyvų nuostatas ir ją įgyvendinant palaipsniui bus atšauktos šešios pirmojo etapo direktyvos¹⁹.

Dauguma pirmojo ES vandens politikos raidos etapo direktyvų buvo integruotos į 2000 metais priimtą Bendrąją vandens politikos direktyvą, tačiau jos vis dar aktualios Lietuvai, kadangi neteks galios tik po 7-13 metų. Dvi pirmojo etapo direktyvos nebuvo integruotos į Bendrąją vandens politikos direktyvą - tai Geriamojo vandens direktyva ir Maudyklų direktyva²⁰.

Gyventojams tiekiamo vandens kokybę reglamentuoja dvi pirmojo ES vandenų apsaugos politikos raidos etapo direktyvos: Paviršinio vandens, skirto geriamojo vandens tiekimui (75/440/EEB) ir Geriamojo vandens (80/778/EEB) (Geriamojo vandens direktyva buvo peržiūrėta, 98/83/EB nauja redakcija).

Europos Tarybos Direktyva dėl paviršinio vandens, skirto geriamojo vandens tiekimui (75/440/EEB) (toliau tekste - Paviršinio vandens direktyva) buvo priimta 1975 m., siekiant užtikrinti

¹⁹ Salter R. European environmental law. Hague, 1998. P.34

²⁰ Integracijos žinios. Informacinis leidinys. 2004. Nr. 5 (54).

geriamojo vandens, kai jo gavybai naudojamas paviršinis vanduo, kokybę. Taip pat ja siekiama gerinti paviršinio vandens telkinių, kurie bus naudojami geriamojo vandens išgavimui, kokybę²¹.

Direktyva suskirsto geriamojo vandens tiekimui skirtus paviršinio vandens telkinius į tris kokybės klases (A1, A2, A3), remiantis fizikiniais, cheminiais ir mikrobiologiniais rodikliais. Skirstymo į kokybės klases kriterijai pateikiami direktyvos priede. Kitas priedas nustato, koks paruošimo būdas turi būti taikomas atitinkamos kokybės klasės vandeniui prieš tiekiant jį vartotojams. Paviršinis vanduo, kurio kokybė yra „blogesnė“ nei A3 klasės, neturėtų būti tiekiamas kaip geriamasis vanduo, išskyrus ypatingus atvejus. Direktyva taip pat reikalauja, parengti paviršinio vandens, kuris bus naudojamas geriamojo vandens tiekimui, kokybės gerinimo programas, ypač vandens telkiniams, priskirtiems A3 klasei.

Ši direktyva tapo tam tikra prasme neberekalinga, priėmus Geriamojo vandens direktyvą (80/778/EEB), kadangi pastaroji reglamentuoja vartotojams tiekiamo geriamojo vandens kaip produkto kokybę, nepriklausomai nuo geriamojo vandens gavybos šaltinio. Paviršinio vandens direktyva neteks galios 2007 m., įsigaliojus Bendrajai vandens politikos direktyvai.

Nauja ET Direktyvos dėl žmoniems vartoti skirto vandens kokybės (80/778/EEB) (toliau tekste – Geriamojo vandens direktyva) redakcija, pakeitusi senąją direktyvą, buvo priimta 1998 m. (98/83/EB). Geriamojo vandens direktyvos tikslas - apsaugoti žmonių sveikatą nuo bet kokio žalingo poveikio dėl užterštumo viešai tiekiant vandenį, užtikrinant, kad žmoniems vartoti skirtas vanduo yra sveikas ir švarus²².

Direktyva taikoma vartotojams tiekiamam vandeniui, įskaitant vandenį, parduodamą induose, ir vandenį, naudojamą žmoniems skirtu maisto gamybai. Ji netaikoma privačiai tiekiamam vandeniui, jei vartotojai jį naudoja savoms reikmėms (mažiau nei 10 m³ per dieną arba vandens tiekimo sistemoms, kuriomis vanduo tiekiamas mažiau nei 50 žmonių); tokio vandens kokybė turėtų būti reglamentuojama atskirais potvarkiais. Direktyva nereglamentuoja natūralaus mineralinio vandens bei vandens, naudojamo medicinos tikslams, kokybės.

Direktyvoje pateikti reikalavimai mikrobiologinėms, cheminėms ir kai kurioms fizikinėms tiekiamo vandens savybėms, nustatyti reikalavimai monitoringui ir tyrimo metodams bei jų vykdymo charakteristikoms. Kai kuriems rodikliams, kurie neturi neigiamo poveikio žmonių sveikatai, pateikiamos rekomenduojamos vertės (tarp jų geležis, manganas, spalva).

²¹ Paviršinio vandens direktyva (75/440/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

²² Geriamojo vandens direktyva (80/778/EEB), 98/83/EB nauja redakcija // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-10-01.

Direktyvoje nurodyti būtini veiksmai, kurių reikia imtis, jei vandens kokybė neatitinka standartų, įskaitant sąlygas, kuriomis leidžiamos išimtys, taip pat reikalavimai teikti informaciją vartotojams.

Direktyva dėl maudyklų vandens kokybės (76/160/EEB) (toliau tekste - Maudyklų direktyva) nustato kokybės normas, kurios taikomos tiek gėlam, tiek jūros vandeniui, kuriuose tradiciškai maudosi daug žmonių. Valstybės narės turi nustatyti maudyklas, reguliariai vykdyti jų kokybės monitoringą ir įgyvendinti veiksmų programas maudyklų vandens kokybei pagerinti. Direktyvos priede išvardyti fizikiniai, cheminiai ir mikrobiologiniai rodikliai bei privalomos ir (arba) orientacinės šių rodiklių vertės. Priede taip pat nustatytas minimalus mėginių paėmimo dažnumas (paprastai kartą per dvi savaites maudimosi sezono metu) bei mėginių paėmimo ir analizės metodai. Kai kurie standartai reglamentuoja estetinę vandens kokybę, tačiau svarbiausi yra mikrobiologinės būklės standartai, susiję su besimaudančiųjų sveikata²³.

ET Direktyva dėl tam tikrų į Bendrijos vandenį išmetamų pavojingų medžiagų sukeltos taršos (76/464/EEB) (toliau tekste - Pavojingų medžiagų direktyva) buvo priimta 1976 m. ir skirta taršos, sukeltos tam tikrų pavojingų į aplinką išmetamų medžiagų, kontrolei. Direktyvoje nurodyti du junginių sąrašai, kurie pateikti direktyvos prieduose. Direktyvos tikslas - nutraukti vandens telkinių taršą pirmo sąrašo medžiagomis ir sumažinti taršą antro sąrašo medžiagomis.

Pirmam sąrašui priklauso medžiagos (medžiagų grupės ir šeimos), kurios laikomos ypatingai pavojingomis dėl jų toksiškumo, tvarumo ir biologinio kaupimosi savybių. Dabar „kandidatėmis“ į pirmą sąrašą yra 132 medžiagos. Tik 18 medžiagų iš šio „kandidatų sąrašo“ reglamentuoja specifinės direktyvos, vadinamosios dukterinės direktyvos, kurios Europos bendrijos lygmenyje nustato emisijų ribines vertes ir aplinkos kokybės tikslus. Kitų „medžiagų kandidatų“ reglamentavimas buvo sustabdytas devintajame dešimtmetyje, pradėjus rengti Integruotos taršos prevencijos ir kontrolės direktyvą (96/61/EB)²⁴.

Pavojingų medžiagų direktyva 76/464/EEB integruota į Bendrąją vandens politikos direktyvą (2000/60/EB), tačiau jos nuostatos neteks galios tik 2013 metais.

ET Direktyva dėl požeminio vandens apsaugos nuo tam tikrų pavojingų medžiagų sukeltos taršos (80/68/EEB) (toliau tekste - Požeminio vandens direktyva) reikalauja, kad valstybės narės užkirstų kelią pirmo sąrašo medžiagų patekimui į požeminį vandenį ir apribotų II sąrašo medžiagų patekimą²⁵. Šie sąrašai yra panašūs, tačiau nevisiškai sutampa su Pavojingų

²³ Europos Sąjungos aplinkosaugos direktyvų ir Lietuvos įstatymų apžvalga. Kaunas, 2002. P.13

²⁴ Integruotos taršos prevencijos ir kontrolės direktyva (96/61/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-10-01.

²⁵ Požeminio vandens direktyva (80/68/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-10-01.

medžiagų direktyvos (76/464/EEB) sąrašais. Požeminio vandens direktyva integruota į Bendrąją vandens politikos direktyvą ir neteks galios 2013 metais. Europos Komisija taip pat yra pateikusi pasiūlymų dėl integruotos požeminio vandens politikos.

ET Direktyva dėl gėlavandenėms žuvims skirtų vandenų kokybės (78/659/EEB) (toliau tekste – Gėlavandenių žuvų direktyva) reikalauja, kad valstybės narės nustatytų gėlo vandens telkinius, kuriems reikalinga apsauga, siekiant palaikyti žuvims palankias sąlygas. Direktyva reikalauja nustatyti vandens telkinius (lašišinius ir karpinius vandenius), kuriuose turi būti užtikrinta atitinkama vandens kokybė. Reikalavimai tokių vandens telkinių vandens kokybei – fizikiniai ir cheminiai rodikliai – pateikiami direktyvos priede. Valstybės narės turi vykdyti priskirtųjų lašišinių ir karpinių vandenų monitoringą, parengti ir įgyvendinti kokybės gerinimo programas.

1979 m. buvo priimta labai panaši ET Direktyva dėl jūrų moliuskams skirtų vandenų kokybės (79/923/EEB). Direktyva nustato reikalavimus, kuriais siekiama užtikrinti jūrų moliuskų veisimuisi tinkamą aplinką jūros ir pakrančių vandenyse. Ši direktyva neaktuali Lietuvai, kadangi Baltijos jūroje neauginami maistui skirti jūrų moliuskai.

Antrasis politikos vandens srityje etapas sutapo su Europos Bendrijos aplinkos apsaugos IV ir V veiksmų programomis.

Antrojo raidos etapo pradžia laikomas 1988 metais Frankfurte įvykęs ES šalių narių ministrų, atsakingų už vandens apsaugą, seminaras vandens apsaugos klausimais. Šiame seminare buvo aptarti ES galiojantys vandens apsaugą reglamentuojantys teisės aktai bei nustatytos didžiausios jų spragos. Pastebėta, jog pirmajame etape priimtose direktyvos nepakankamai apsaugo vandens aplinką. Pastebėtoms spragoms užpildyti buvo priimtose dvi direktyvos, reglamentuojančios taršą iš taškinės ir pasklidusios taršos šaltinių: Miestų nuotekų valymo (91/271/EEB) ir Nitratų (91/676/EEB) direktyvos.

ET Direktyvos dėl miestų nuotekų valymo (91/271/EEB) (toliau tekste - Miestų nuotekų valymo direktyva) tikslas - apsaugoti aplinką nuo išleidžiamų nuotekų žalingo poveikio. Direktyva reglamentuoja miestų nuotekų surinkimą ir valymą bei nuotekų iš tam tikrų pramonės įmonių valymą. Ji reikalauja į nuotekynus surinkti nuotekas iš miestų ir gyvenviečių, didesnių negu 2000 gyventojų ekvivalentų bei šioms nuotekoms taikyti antrinę (biologinę) valymą²⁶. Skaiciuojant gyventojų ekvivalentus taip pat įskaitoma ir pramoninė tarša. Tokių miestų Lietuvoje yra 87.

Direktyva reikalauja nustatyti jautrias zonas (eutrofikacijos paveiktus vandenius ir teritorijas, nuo kurių vanduo į juos suteka). Iš didesnių miestų (virš 10 000 gyventojų

²⁶ Miestų nuotekų valymo direktyva (91/271/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-10-01.

ekvivalentų) surenkamos nuotekos, kurios išleidžiamos į jautrias zonas, turi būti valomos taikant tretinio valymo procesus (azoto ir (arba) fosforo šalinimas). Kadangi visos Lietuvos upės suteka į Baltijos jūrą, kuri, pagal Europos Komisiją, yra eutrofiktuotas vandens telkinys, šios direktyvos tikslais visa Lietuvos teritorija laikoma jautria. Nuotekynų sutvarkymas bei nuotekų valymo įrenginių rekonstrukcija (statyba) pareikalaus didelių investicijų, todėl šios direktyvos įgyvendinimas yra brangiausias Lietuvai Aplinkos apsaugos sektoriuje.

ET Direktyva dėl gėlo, pakrančių ir jūros vandens apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių, trumpiau - Nitratų direktyva (91/676/EEB), siekiama apsaugoti gėlus, pakrančių ir jūros vandenis nuo taršos nitratais iš pasklidusios taršos šaltinių. Direktyva reikalauja, kad valstybės narės nustatytų vandenį, kurie dabar yra arba ateityje gali būti teršiami nitratais (nitratais pažeidžiamas zonas)²⁷. Teritorijose, iš kurių vanduo nuteka į nitratais pažeidžiamas zonas, turi būti parengtos ir įgyvendintos veiksmų programos, skirtos kontroliuoti cheminių trąšų bei mėšlo naudojimą. Direktyva taip pat reikalauja parengti „gero ūkininkavimo praktikos“ kodeksą, kurio reikalavimų privalo laikytis ūkininkai, ūkininkaujantys nitratais pažeidžiamose zonose. Dėl Baltijos jūros ir Kuršių marių, į kurias suteka visos Lietuvos upės, eutrofikacijos visa Lietuvos teritorija priskiriama pažeidžiamoms nitratais teritorijoms²⁸.

Europos Parlamento ir Tarybos 2000/60/EB direktyva, nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus (trumpiau - Bendroji vandens politikos direktyva) buvo priimta 2000 metų pabaigoje. Šia direktyva siekiama restruktūrizuoti ES vandens apsaugos sistemą²⁹:

- išplėsti vandens apsaugą ir apimti visus vandenį: paviršinį, požeminį ir priekrančių;
- iki nustatytų terminų (2016 m.) pasiekti, kad visų vandens telkinių būklė būtų „gera“;
- vandens išteklius valdyti upių baseinų principu;
- emisijų kontrolei taikyti „kompleksinį metodą“ (emisijų ribinių verčių naudojimas kartu su kokybės standartais);
- patikslinti vandens tiekimo paslaugų kainas;
- skatinti piliečių dalyvavimą;
- supaprastinti normatyvinį reglamentavimą.

²⁷ Nitratų direktyva (91/676/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

²⁸ Aplinkos būklė, kitimo tendencijos, aplinkos apsaugos valdymas. LR Aplinkos apsaugos departamento ataskaita. 2003. P. 32

²⁹ Bendroji vandens politikos direktyva (2000/60/EB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

Svarbiausi direktyvos reikalavimai - įdiegti vandens išteklių valdymą upių baseinų principu bei užtikrinti, kad iki 2016 metų visų vandens telkinių būklė būtų „gera“.

Tarpvalstybinė vandens išteklių apsauga ir išteklių naudojimas yra labai svarbūs upių baseinuose išsidėsčiusioms valstybėms. Tai liečia ir Lietuvą. Bendrosios vandens politikos direktyvos dėka valstybių narių vandenų apsaugos politiką reglamentuoja tie patys teisės aktai, todėl sudaromos vienodos sąlygos visų interesams tenkinti, darniojo vystymosi nuostatomis įgyvendinti.

1.3. Atliekų tvarkymas ES

Dvidešimto šimtmečio pabaigoje daugelyje valstybių aplinkos taršos mastas didėjo ir iš lokalaus peraugo į regioninį ir globalinį mastą. Imta taikyti griežtesnius aplinkos taršos reikalavimus įmonių emisijoms ir gamybos atliekoms. Duomenys apie atliekų sudarymą Europos Sąjungoje rodo, kad didėja bendras atliekų kiekis. Penkių sektorių – žemės ūkio, kalnakasybos, pramonės, municipalinės ir energijos gamybos – atliekų kiekis 1990 – 2002 metų laikotarpiu padidėjo 95 proc. kasmet atliekų sudaroma per 1 mlrd. tonų, iš kurių 200 mln. tonų yra komunalinės³⁰.

Atliekų problema būdinga išvystytos pramonės šalims, o jų kiekis byloja apie neefektyvų medžiagų ir energijos naudojimą. Augant pramonei ir vartojimui daugėja atliekų. Atliekos sudaromos kiekviename gamybos proceso etape, pradedant nuo žaliavų išgavimo, jų apdirbimo, produktų sukūrimo iki jų galutinio suvartojimo.

Atliekų kiekis Europos miestuose svyruoja nuo 260 kg Osle iki 500 kg Briuselyje ir Vilniuje vienam gyventojui per metus.

Europos Sąjungos politika atliekų tvarkymo srityje apibrėžta Bendrijos atliekų tvarkymo strategijoje. Politikos įgyvendinimą reglamentuoja ES teisiniai aktai. Bendrosios ES atliekų tvarkymo politikos principai nustatyti Bendrojoje atliekų direktyvoje (75/442/EEB), ją papildančioje Pavojingų atliekų direktyvoje (91/689/EEB) bei Atliekų pervežimo reglamente (259/93). Šiuose pagrindiniuose ES teisės aktuose nustatytus atliekų tvarkymo reikalavimus detalizuoja ir patikslina daugelis kitų direktyvų bei Komisijos sprendimų, reguliuojančių specifinių atliekų srautų tvarkymą bei atliekų tvarkymo įrenginių veiklą³¹.

³⁰ Hansen W., Christopher M., Verbuecheln M. ES atliekų tvarkymo politika ir regioninės ir vietinės valdžios institucijų uždaviniai. Ecologic, 2002-2004. P.46

³¹ Hansen W., Christopher M., Verbuecheln M. ES atliekų tvarkymo politika ir regioninės ir vietinės valdžios institucijų uždaviniai. Ecologic, 2002-2004. P.34

Europos Sąjungos atliekų tvarkymas grindžiamas penkiais pagrindiniais principais³²:

- Atliekų tvarkymo prioritetai – dėmesys pirmiausiai turi būti kreipiamas į atliekų kiekio mažinimą ir pavojingų atliekų vengimą.
- Atliekų tvarkymo įrenginių pakankamumas ES šalyse narėse. ES turi sukurti ar išplėsti atliekų šalinimo gamybinius pajėgumus, kurie patenkintų visų narių poreikius kartu ir atskirai.
- Geriausi prieinami gamybos būdai. Atliekų tvarkymo įrenginiai turi būti pastatyti ir eksploatuojami taip, kad bet kuris aplinkos teršimas būtų kiek įmanoma sumažintas, o patys įrenginiai dirbtų ekonomiškai efektyviai.
- Vietos principas. Atliekos turi būti perdirbamos ar šalinamos kiek galima arčiau jų susidarymo vietos.
- Gamintojo atsakomybė. Ūkio subjektai, ypač gaminantys produkciją, kuri pasibaigus naudojimo terminui tampa atliekomis, turi imtis atsakomybės už visą jų gaminių gyvavimo ciklą ir šių gaminių atliekų tvarkymą.

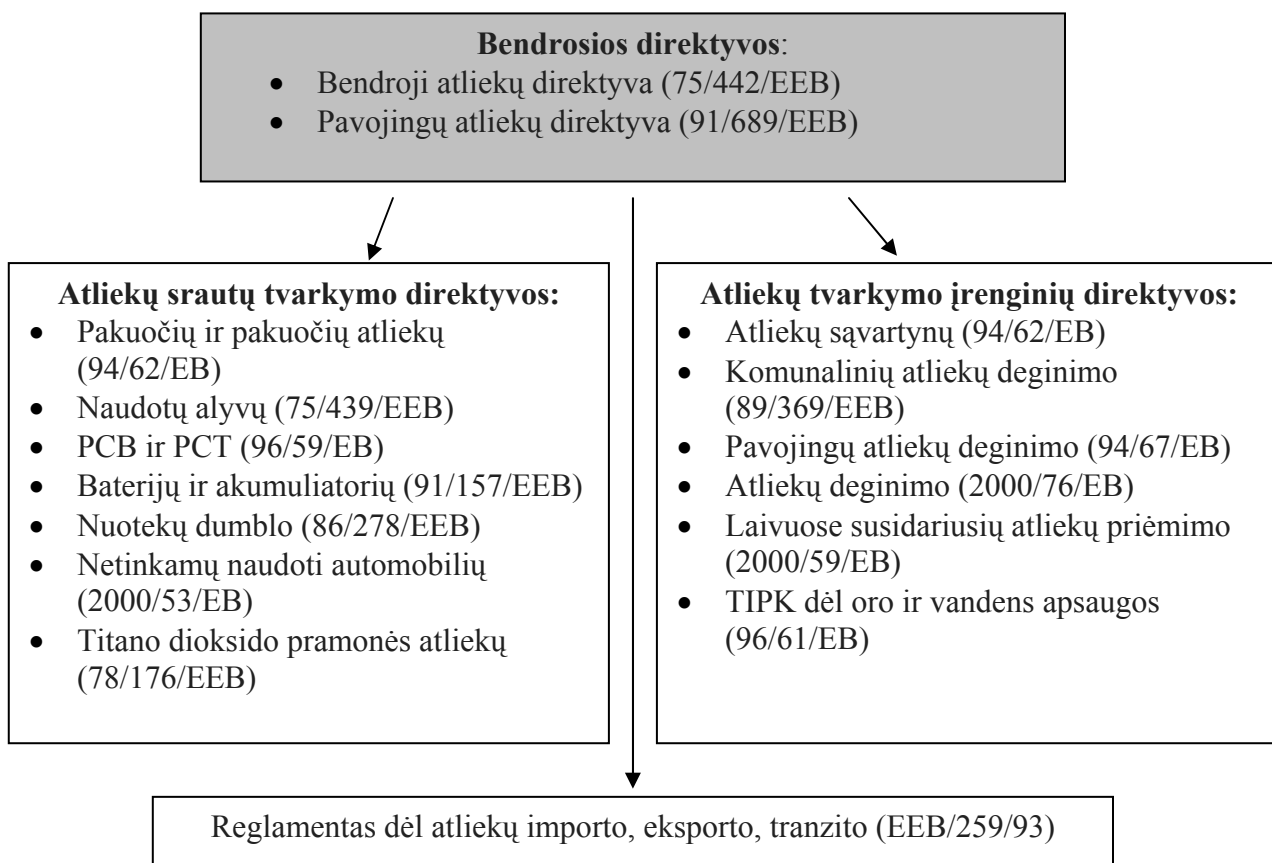
Siekiant įgyvendinti šiuos bendruosius principus nustatomi konkretūs tikslai ir jų pasiekimo priemonės³³.

Yra nustatytas bendras atliekų apibrėžimas visose šalyse narėse. Bendrojoje atliekų direktyvoje atliekos apibrėžiamos kaip bet kurios medžiagos ir daiktai, kuriuos turėtojas šalina, nori pašalinti ar privalo pašalinti ir kurie priklauso atliekų kategorijoms. Šis apibrėžimas privalomas visoms šalims narėms ir taikomas visoms atliekoms, nepriklausomai nuo to, ar jos bus perdirbamos, ar šalinamos. 1994 m. Europos Komisijos 94/3/EEB sprendimu buvo paskelbtas I priedo kategorijoms priklausančių atliekų sąrašas, žinomas kaip Europos atliekų katalogas. Pažymėtina, kad tam tikros medžiagos įtraukimas į sąrašą nebūtinai reiškia, kad ta medžiaga bet kur ir bet kada yra atliekos - tokia medžiaga priskiriama atliekoms tik tada, jeigu ji atitinka Bendrojoje direktyvoje teikiamą atliekų apibrėžimą. Pavojingų atliekų apibrėžimas, duotas Pavojingų atliekų direktyvoje (91/689/EEB), pagrįstas atliekų pavojingomis savybėmis. 1994 m. Tarybos 94/904/EEB sprendimu buvo paskelbtas Pavojingų atliekų sąrašas. Atliekų sąrašus patvirtinančiuose Europos Komisijos ir Tarybos sprendimuose nurodoma, kad atliekų sąrašai turi būti periodiškai peržiūrimi ir papildomi. 2000 metais paskelbtas Komisijos 2000/532/EB sprendimas, pateikiantis pataisytą bendrą atliekų sąrašą, kuriame išskirtos pavojingos atliekos.

ES Atliekų sektoriaus teisės aktų sistemos struktūra parodyta 2 paveiksle.

³² Smith L. G. Waste management In: Impact Assessment and Sustainable Resource Management. Longman Group UK Limited, 1993. P. 167

³³ Environmental policy in the European Community. Brussels, 1990. P. 56.

2 pav. Europos Sąjungos atliekų sektoriaus teisės aktų sistema

Pagrindiniai ES reikalavimai, taikomi visoms atliekoms ir visiems tvarkymo būdams, pateikti Bendrojoje atliekų direktyvoje (75/442/EB). Pavojingų atliekų direktyva detalizuoja ir sugriežtina kai kuriuos Bendrosios atliekų direktyvos reikalavimus pavojingoms atliekoms, šias dvi bendrąsias direktyvas papildo dvi direktyvų grupės, kurias santykinai galima vadinti konkrečius atliekų srautus reguliuojančiomis direktyvomis ir atliekų tvarkymo įrenginius reglamentuojančiomis direktyvomis. ES Atliekų sektoriaus teisės aktų sistemą užbaigia Reglamentas dėl atliekų importo, eksporto ir tranzito, kuris detaliai apibrėžia atliekų importo, eksporto ir tranzito reikalavimus ir procedūras.

Bendroji atliekų direktyva (75/442/EEB) (su paskutiniais pakeitimais ir papildymais 91/156/EEB direktyvoje) reikalauja, kad valstybės narės imtųsi reikiamų priemonių užtikrinti, kad atliekos būtų panaudojamos arba šalinamos, nekeliant pavojaus žmonių sveikatai ir nenaudojant tokių procesų ir metodų, kurie gali pakenkti aplinkai. Šiam bendram reikalavimui įgyvendinti valstybės narės privalo drausti nekontroliuojamą atliekų šalinimą, sudaryti atliekų tvarkymo planus ir sukurti integruotą ir tinkamą atliekų šalinimo įrenginių tinklą. Bendrojoje atliekų direktyvoje pateikti terminų apibrėžimai ir atliekų apskaitos reikalavimai (atliekas privalo apskaityti atliekų surinkėjai, vežėjai ir tvarkytojai), registravimo reikalavimai (atliekų

surinkėjams bei vežėjams) ir leidimų išdavimo atliekų šalintojams reikalavimai³⁴. Europos atliekų sąrašas (2000/532/EB) pateikia atliekų klasifikavimo sistemą. Juo remdamasi Europos Komisija ir EUROSTAT (Europos Bendrijos statistikos biuras) dabar rengia pasiūlymą Tarybos Reglamentui dėl atliekų tvarkymo statistikos.

Pavojingų atliekų direktyva (91/698/EEB) nustato papildomas ir griežtesnes taisykles, reikalaujančias atsižvelgti į pavojingų atliekų ypatingas savybes. Reikalaujama, kad pavojingos atliekos būtų apskaitomos nuo „lopšio iki karsto“, t.y. nuo jų susidarymo momento iki galutinio pašalinimo, ir, žinoma, visuose jų tarpinio perdavimo etapuose. Atliekos laikomos pavojingomis, jei jos atitinka atliekų sąraše (2000/532/EB) nurodytas pavojingų atliekų kategorijas, nebent galima įrodyti, kad atliekos neturi tam tikrų savybių, kurios lemia atliekų pavojingumą. Maišyti pavojingas atliekas su nepavojingomis ar įvairaus pavojingumo atliekas draudžiama, išskyrus konkrečias aplinkybes³⁵. Pavojingos atliekos, kurios buvo sumaišytos, turi būti atskirtos. Turi būti nustatyti reikalavimai pavojingų atliekų pakavimui ir ženklinimui jas pervežant. Vežamoms pavojingoms atliekoms turi būti pridėtas lydraštis. Būtina parengti pavojingų atliekų tvarkymo planus, kurie būtų prieinami visuomenei.

Reglamentas dėl atliekų vežimo (EEB/259/93) pakeitė ankstesnę 84/631/EEB direktyvą dėl pavojingų atliekų vežimo. Į reglamentą perkelti Bazelio konvencijos reikalavimai dėl atliekų pervežimo priežiūros ir kontrolės. Reglamentas suskirsto atliekas į naudojamas ir šalinamas. Jame nustatytas skirtingas režimas atliekų vežimui per valstybių narių sienas Bendrijos ribose ir atliekų siuntoms į Bendriją ir iš jos. Reglamentas netaikomas atliekų siuntoms valstybės narės viduje.

Reglamentas dėl atliekų vežimo nustato pranešimų apie visas atliekų siuntas per valstybių sienas teikimo sistemą ir sutikimo priimti atliekas procedūras, priklausomai nuo siuntos tipo ir atliekų pristatymo vietos. Siunčiančiosios šalies ir priimančiosios šalies atsakingos institucijos atsako už tai, kad atliekos būtų šalinamos arba panaudojamos nekenksmingu aplinkai būdu, taip pat už tai, kad būtų draudžiamas neteisėtas atliekų pervežimas, o pažeidėjai - baudžiami. Pervežant atliekų siuntas per valstybių sienas turi būti pateikiamos finansinės garantijos arba atitinkamas draudimas³⁶. Neseniai Reglamentas dėl atliekų vežimo buvo pakeistas uždraudžiant visus pavojingų atliekų vežimus iš vienos ES valstybės į kitą.

Atliekų sąvartynų direktyvos (1999/31/EB) tikslas - numatyti priemones, apsaugą ir rekomendacijas siekiant išvengti arba sumažinti sąvartynuose laikomų atliekų keliamą pavojų

³⁴ Bendroji atliekų direktyva (75/442/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

³⁵ Pavojingų atliekų deginimo direktyva (94/67/EB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

aplinkai ir žmonių sveikatai. Direktyvoje nustatyti reikalavimai sąvartynų įrengimui ir atliekų priėmimo kriterijai. Pagal direktyvą, visi sąvartynai skirstomi į pavojingų atliekų, nepavojingų atliekų ir inertinių atliekų sąvartynus.

Direktyvoje siūloma pamažu mažinti į sąvartynus patenkančių biodegraduojančių komunalinių atliekų kiekį (iki 75% - 2002 metais, 50% - 2005 metais ir 25% - iki 2010 metų, lyginant su 1993 metais į sąvartynus patekusių biodegraduojančių atliekų kiekiu). Metanas iš visų naujų ir esamų sąvartynų turi būti surenkamas ir panaudojamas arba sudeginamas. Prieš išvežant atliekas į sąvartyną, reikalaujama jas preliminariai apdoroti (rūšiuoti, kompostuoti, deginti ir t.t.). Bendras komunalinių ir pavojingų atliekų laikymas sąvartynuose pamažu turėtų būti nutrauktas. Užmokestis už atliekų šalinimą į sąvartynus turi padengti ne tik sąvartyno įrengimo ir eksploatacijos išlaidas, bet ir jo uždarymo bei priežiūros po uždarymo sąnaudas.

2000 m. priimta Direktyva dėl atliekų deginimo (2000/76/EB) palaipsniui pakeis Direktyvas dėl komunalinių atliekų deginimo (89/369/EEB, 89/429/EEB) ir Direktyvą dėl pavojingų atliekų deginimo (89/429/EEB). Direktyva turi visiškai įsigaliooti 2005 m. pabaigoje. Naujiems deginimo įrenginiams ji įsigaliojo 2002 m. pabaigoje. Joje nustatyti teršalų išmetimų ribiniai dydžiai ir kiti reikalavimai visiems atliekų deginimo įrenginiams, turintiems leidimus. Ribiniai teršalų išmetimų dydžiai dulkėms, sunkiesiems metalams, vandenilio chloridui, vandenilio fluoridui ir sieros dioksidui priklauso nuo įmonės nominalios instaliuotos galios. Direktyvoje taip pat nustatytos anglies monoksido ir organinių junginių koncentracijų degimo dujose ribos, apibrėžti mėginių ėmimo ir analizės standartai bei metodikos, nustatyti reikalavimai saugos priemonėms bei visuomenės informavimui³⁷.

Ši direktyva neapima žemės ūkyje susidarantių augalų atliekų, miško ir maisto perdirbimo atliekų, medienos atliekų kategorijų. Tam tikrų kategorijų atliekoms (pvz., degių skysčių atliekoms, kurioms degant išsiskiria tokie pat teršalai, kaip ir degant skystajam kurui) kai kurie šios direktyvos reikalavimai kaip pavojingoms atliekoms netaikomi.

Laivuose susidariusių atliekų priėmimo uostuose direktyva (2000/59/EB) reikalauja, kad šalys narės įrengtų uostuose atliekų priėmimo iš laivų įrenginius, užtikrinančius į uostus atplaukiančių laivų poreikius. Uostai turi turėti atliekų priėmimo ir tvarkymo planus, kurie turi būti suderinti su uostų naudotojais. Prieš išplaukdami iš Bendrijos šalių uostų laivai privalo palikti atliekas uostų atliekų priėmimo įrenginiuose. Atliekų surinkimo ir tvarkymo išlaidos turi būti padengiamos iš užmokesčio, surenkamo iš laivų. Kad atliekos būtų tinkamai surenkamos,

³⁶ Pearce D. Corporate responsibility and the environment. London, 1991.

³⁷ Atliekų deginimo direktyva (2000/76/EB) // <http://www.ecolex.org/ecolex/index.php>. Prisijungimo laikas 2004-09-15.

šalys narės turi užtikrinti efektyvią į uostus atplaukiančių laivų inspekciją ir nustatyti baudas už reikalavimų pažeidimą.

Atliekų tvarkymo įrenginiai turi atitikti ne tik specialiose direktyvose nustatytus reikalavimus, bet ir jiems taikomus reikalavimus, apibrėžtus kituose teisės aktuose³⁸. Tokie įrenginiai, kaip ir bet kurios kitos įmonės, privalo laikytis oro ir vandens taršą reguliuojančių direktyvų reikalavimų. Didelių atliekų tvarkymo įrenginių (sąvartynų, atliekų deginimo įmonių) veiklą reglamentuoja Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės (TIPK) direktyva (96/61/EB), reikalaujanti diegti geriausius prieinamus gamybos būdus.

Pakuočių ir pakuočių atliekų direktyva (94/62/EEB) reikalauja, kad valstybės narės sukurtų panaudotų pakuočių grąžinimo ir (ar) surinkimo ir pakavimo atliekų kartotinio naudojimo, perdirbimo bei regeneravimo sistemas. Pakuočių regeneravimo ir perdirbimo kiekiai pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė

Pakuočių ir atliekų tvarkymo planai

Tikslo pavadinimas	2001 m.	2008 m.
Bendrasis regeneravimas	50-65 %	> 60 %
Bendrasis perdirbimas	25-45 %	50-80 %
Stiklo perdirbimas	15 %	60 %
Popieriaus / kartono perdirbimas	15 %	60 %
Metallų perdirbimas	15 %	50 %
Plastiko perdirbimas	15 %	22,5 %
Medienos perdirbimas	15 %	15 %

Direktyva nustato minimalias ir maksimalias pakuočių atliekų panaudojimo užduotis (50-65% svorio) bei pakuočių atliekų perdirbimo užduotis (25-45% svorio ir ne mažiau kaip 15% kiekvienos pakuočių medžiagos). Direktyvoje taip pat nustatytos pakuotėse leistinos sunkiųjų metallų koncentracijų ribos. Pakuotės turi atitikti tam tikrus esminius reikalavimus - jų svoris ir tūris turi būti mažinami, jos turi būti gaminamos taip, kad būtų galima naudoti kartotinai arba kitais būdais. Būtina parengti atitinkamus Europos standartus, apibrėžiančius esminius reikalavimus, pakuočių ženklinimo kriterijus ir kt.

³⁸ Smith L. G. Waste management In: Impact Assessment and Sustainable Resource Management. Longman Group UK Limited, 1993. P. 43

Būtina sukurti pakuočių ir pakuočių atliekų duomenų bazę, kuri padėtų kontroliuoti direktyvos įgyvendinimą, teiktų duomenis apie atliekų srautų dydį, charakteristikas, kaitą.

Direktyva dėl naudotų alyvų šalinimo (75/439/EEB) (su paskutiniais pakeitimais ir papildymais) reikalauja, kad valstybės narės užtikrintų saugų naudotų alyvų surinkimą ir šalinimą. Prioritetas teikiamas naudotų alyvų regeneravimui, po to jų deginimui direktyvoje nustatytais sąlygomis ir galiausiai jų kontroliuojamam laikymui sandėliuose ir šalinimui. Direktyva draudžia naudotas alyvas išleisti į vandens telkinius ar drenažo sistemas, šalinti ar išpilti ant dirvos sukeliant dirvožemio užteršimo pavojų, nekontroliuojamai šalinti alyvų perdirbimo atliekas, naudotų alyvų perdirbimą, galintį sukelti oro taršą, viršijančią įstatymų nustatytas ribas. Įmonės, kurios šalina naudotas alyvas, privalo gauti leidimus, o įmonės, kurios renka naudotas alyvas, privalo būti registruojamos ir atitinkamai kontroliuojamos.

Valstybėms narėms leidžiama kompensuoti naudotų alyvų surinkimo ir šalinimo metu įmonių patirtus nuostolius; kompensavimo lėšų gali būti surenkama įvedus rinkliavą už naujas ar regeneruotas alyvas. Toks sąnaudų kompensavimas turi atitikti principą moka teršėjas, nepažeisti konkurencijos sąlygų ir nesudaryti dirbtinių prekybos naudotų alyvų produktais kliūčių³⁹.

PCB (polichlorbifenilų) ir PCT (polichlorterfenilų) šalinimo direktyva (96/59/EB) panaikina ankstesniąją 76/403/EEB direktyvą ir nustato griežtesnę kontrolę, kurios tikslas - iki 2010 m. pabaigos visiškai nukenksminti PCB ir PCT. Direktyva reikalauja, kad valstybės narės imtųsi reikiamų priemonių, užtikrinančių saugų ir kuo greitesnį PCB ir PCT bei įrenginių, kuriuose yra šių medžiagų, nukenksminimą arba pašalinimą. Įrenginiai, kuriuose yra PCB ar PCT, turi būti atitinkamai paženklinėti, o visi įrenginiai, kuriuose PCB yra daugiau negu 5 dm³, - inventorizuoti. PCB/PCT atliekas bei jų turinčius įrenginius reikia kuo greičiau perduoti įmonėms, turinčioms leidimą juos nukenksminti arba šalinti. Direktyvoje apibrėžtos nukenksminimo ir šalinimo sąlygos. Valstybės narės privalo per trejus metus sudaryti inventorizuotų įrenginių ir juose esančių PCB nukenksminimo ir šalinimo planus. PCB ir PCT šalinimą taip pat reglamentuoja 76/769/EEB direktyva dėl pavojingų medžiagų prekybos ir naudojimo.

Baterijų ir akumuliatorių direktyva (91/157/EEB) taikoma tik baterijoms ir akumuliatoriams, kuriuose yra tam tikrų pavojingų medžiagų. Direktyva draudžia prekiauti visomis šarminėmis mangano baterijomis, kuriose gyvsidabris sudaro daugiau nei 0,025% svorio, išskyrus šarmines mangano baterijas, kurios yra skirtos ilgalaikiam naudojimui ekstremaliose sąlygose (žemesnėje kaip 0 °C bei aukštesnėje kaip 50 °C temperatūroje) ir kuriose gyvsidabrio gali būti iki 0,05% svorio. Draudimas netaikomas *sagos* tipo šarminiams

³⁹ Smith L. G. Waste management In: Impact Assessment and Sustainable Resource Management. Longman Group UK Limited, 1993. P. 48

mangano elementams ir jų baterijoms. Direktyvoje taip pat numatyti tam tikri pardavimo ir šalinimo reikalavimai baterijoms ir akumuliatoriams, kuriuose gyvsidabrio kiekviename elemente yra daugiau kaip 25 mg, kadmio - daugiau kaip 0,025% svorio ir švino - daugiau kaip 0,4% svorio. Šios baterijos ir akumuliatoriai turi būti pažymėti specialiu cheminiu simboliu, nurodančiu sunkiųjų metalų kiekį, bei ženklinimo direktyvoje (93/86/EEB) apibūdintu ženklu, nurodančiu, kad juos reikia rinkti atskirai. Valstybės narės privalo imtis priemonių, kad šioje direktyvoje minimos išeikvotos baterijos ir akumuliatoriai būtų renkami atskirai, o prietaisuose įtaisomi taip, kad išeikvotas baterijas būtų lengva išimti⁴⁰.

Nuotekų dumblo direktyva (86/278/EEB) nustato nuotekų dumblo naudojimo žemės ūkyje kontrolės principus. Joje nustatytos sunkiųjų metalų (kadmio, vario, nikelio, švino, cinko ir gyvsidabrio) koncentracijų maksimalūs ribiniai dydžiai dirvoje ir dumble, naudojamame žemės ūkyje, bei didžiausi sunkiųjų metalų kiekiai, kuriuos galima kasmet įterpti į dirvožemį. Direktyva reikalauja kiekvienais metais registruoti susidarančius ir žemės ūkiui pateiktus dumblo kiekius, sudėtį ir savybes bei naudojimo vietas⁴¹. Dumblas ir dumbļu tręšiamas dirvožemis turi būti analizuojami laikantis nurodytų mėginių ėmimo ir analizės metodikų.

Direktyvoje dėl netinkamų naudoti automobilių (2000/53/EB) numatomos priemonės mažinti automobilių atliekų susidarymą, užtikrinti jų surinkimą, tvarkyti jas nekenksmingomis aplinkai sąlygomis, kartotinai naudoti išardyto automobilių dalis.

Titano dioksido pramonės atliekų direktyva (78/176/EEB) (su paskutiniais pakeitimais ir papildymais) yra svarbi tik toms valstybėms, kurios turi titano dioksido pramonę. Jos tikslas - užkertant plitimo kelius pamažu sumažinti taršą titano dioksido perdirbimo atliekomis bei sumažinti neigiamą šalinamų į jūrą titano dioksido atliekų poveikį. Direktyva reikalauja, kad atliekų iškrovimas, šalinimas, laikymas sandėliuose, išpylimas būtų atliekami tik gavus specialius leidimus.

Apžvelgus ES direktyvas galime daryti išvadą, kad ES politika atliekų tvarkymo srityje remiasi vis efektyvesnių atliekų mažinimo ir tvarkymo būdų numatymu, atitinkamai skistant atliekas į komunalines ir pramonines, taip pat pagal prigimtį, paplitimą, kiekį ir kitas savybes. Nurodyti principai užtikrina tvirtą pagrindą visapusiškam direktyvų funkcionavimui.

⁴⁰ Implementation and Enforcement of Environmental Law (IMPEL) // <http://www.europa.eu.int/comm/environment/impel/index.htm>. Prisijungimo laikas 2004-10-01.

⁴¹ Nuotekų dumblo direktyva (86/278/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

1.4. ES oro apsaugos politika

Oro taršos kontrolė yra svarbiausia ir daugiausiai dėmesio reikalaujanti Europos Sąjungos aplinkos politikos dalis. Pirmasis įstatymas, skirtas oro taršai, buvo priimtas 1973 metais. Įstatymas buvo skirtas kontroliuoti kelių transporto, energijos gamybos įmonių ir pramonės įmonių emisijas į orą.

Oro tarša susijusi su įvairia ūkine veikla, todėl apsauga apima įvairias ekonominės veiklos sritis. Ji susijusi su pramone, transporto, energetikos, sveikatos apsaugos ir kitais ūkio sektoriais.

Tradicinė oro taršos politika ilgą laiką buvo grindžiama stacionariųjų taršos šaltinių – iš pramonės įmonių ir namų šildymo sistemų išskiriamų dūmų ir kitų sveikatai pavojingų medžiagų emisijų kontrole. Europos Sąjungos pastangos mažinti emisijų kiekį į atmosferą buvo įgyvendintos vėliau negu vandens taršos kontrolė. Tam turėjo įtakos galingų naftos ir automobilių pramonės koncernų interesai, nes naftos deginimas daugiausiai teršė orą ir pramoninkai dėjo daug pastangų išvengti baudų už aplinkos teršimą ir įtakojo politikus⁴².

Šiuolaikinė ES oro kokybės valdymo politika pradėta formuoti tik 1980 metais, kai pasirodė pirmosios oro kokybę reglamentuojančios ES direktyvos. Teršalų išmetimų kontrolė siejama su oro kokybės tikslais. Oro kokybės valdymo strategiją valstybėse narėse išsamiai apibūdina Bendroji aplinkos oro kokybės direktyva, o reikalavimai konkreitiems teršalams reglamentuojami atitinkamomis dukterinėmis direktyvomis. Kitas oro sektoriaus direktyvas galimas suskirstyti dvejopai:

- direktyvos, nustatančios teršalų, išmetamų į orą iš stacionariųjų taršos šaltinių, kiekio ribines vertes;
- direktyvos, reglamentuojančios teršalų, išmetamų į orą iš mobiliųjų taršos šaltinių, kiekio ribines vertes.

Be to, ES oro kokybę reglamentuojantys teisės aktai apima ne tik išmetamų teršalų limitus, bet ir kuro kokybės klausimus, todėl šie reikalavimai yra svarbūs ne tik aplinkosaugos politikos, bet ir ūkio bei energetikos politikos plėtrai.

ES teisėje galima išskirti daugiau kaip dešimt direktyvų, reglamentuojančių aplinkos oro kokybę⁴³ (žr. 3 pav.).

Europos Sąjungos oro politikos pagrindinės nuostatos remiasi Europos Sutarties 174 straipsniu, kurio svarbiausias reikalavimas – aplinkos taršos prevencija, siekiant, kad nebūtų pakenkta žmonių sveikata⁴⁴.

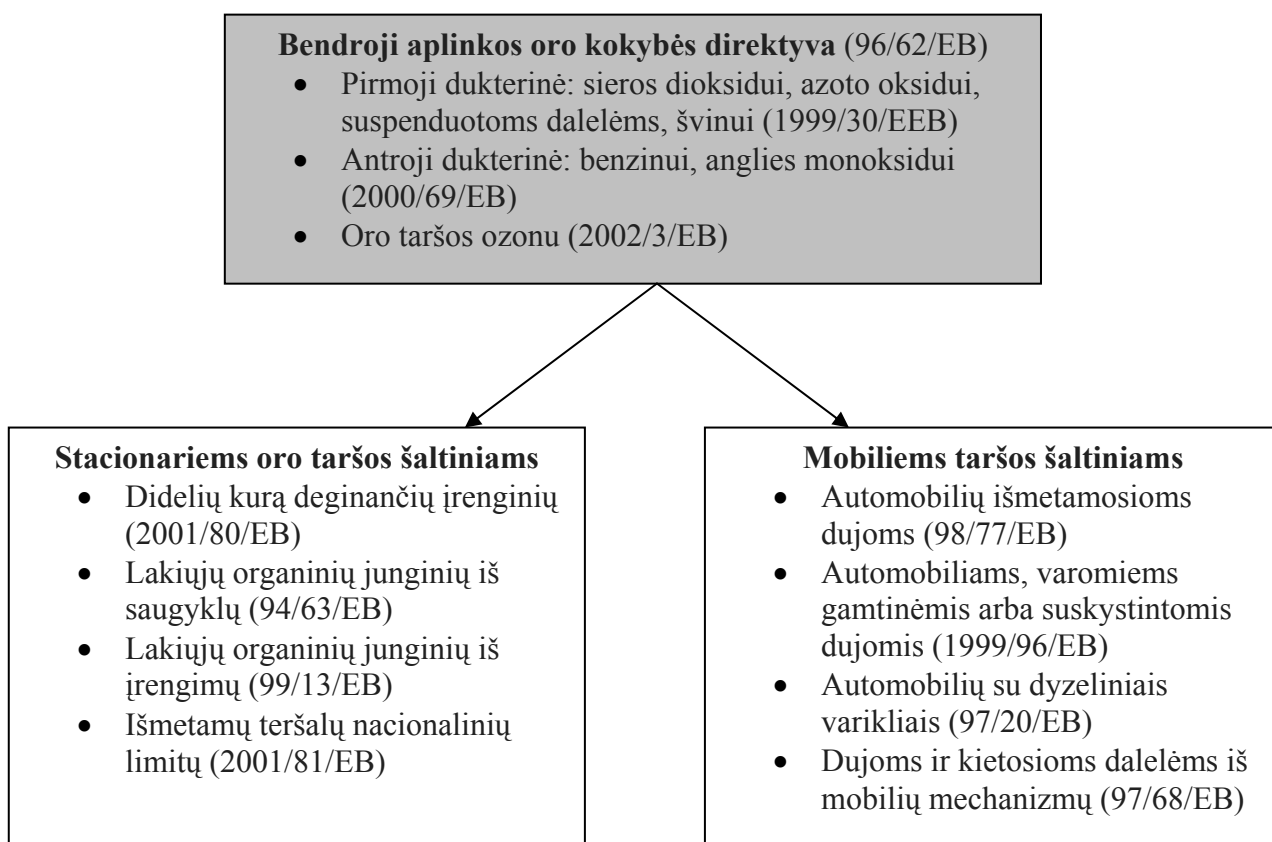
⁴² Gražulevičienė R. Aplinkos politika. Kaunas, 2004. P. 74

⁴³ ES aplinkos apsaugos politika. Vilnius, 2002. P. 40

⁴⁴ Lietuvos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą sutartis, priimta 2003 m. balandžio 16 d. Atėnuose // <http://www.euro.lt/sutartis/sutartis/2301>. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

Pagrindiniai ES reikalavimai aplinkos oro kokybės normoms, monitoringui, vertinimui ir valdymui apibrėžti trijose ES Tarybos direktyvose: Bendrojoje direktyvoje dėl aplinkos oro kokybės vertinimo ir valdymo, Pirmojoje dukterinėje direktyvoje dėl sieros dioksido, azoto oksidų, suspenduotų dalelių ir švino ribinių verčių aplinkos ore, Antrojoje dukterinėje direktyvoje ir Direktyvoje dėl oro taršos ozonu.

Bendroji aplinkos oro kokybės direktyva nustato bendrą oro kokybės problemų sprendimo politikos struktūrą. Didžiausias dėmesys skiriamas oro kokybės palaikymui ir gerinimui, oro taršos poveikiui žmonių sveikatai ir aplinkai. Ši direktyva nustato pagrindinius oro kokybės valdymo bendros strategijos principus, kuriais valstybėse narėse siekiama sudaryti ar palaikyti gerą aplinkos kokybę, išvengti ir mažinti pavojingas taršos pasekmes žmogaus sveikatai bei visai aplinkai.

3 pav. Aplinkos oro kokybę reglamentuojančios Europos Sąjungos direktyvos

Bendroji aplinkos oro kokybės direktyva reikalauja, kad valstybės narės įdiegtų oro kokybės vertinimo sistemas, pagrįstas bendra metodika ir kriterijais. Valstybės narės turi imtis reikiamų priemonių užtikrinti rodiklių atitikimą nustatytoms ribinėms užterštumo vertėms. Ten, kur nustatytos vertės gali būti viršytos, turi būti sudaryti veiksmų planai trumpalaikėms priemonėms palaikyti aplinkos oro kokybę. Zonose ir aglomeracijose, kuriose teršalų kiekis

viršija nustatytas ribines vertes, turi būti parengti veiksmų planai ar programos dėl aplinkos oro kokybės pagerinimo. Pagal direktyvos reikalavimus būtina kontroliuoti trylikos rūšių teršalų kieki aplinkos ore, būtent: sieros dioksido; azoto dioksido; kietųjų dalelių (suodžių); suspenduotų dalelių; švino; ozono; benzeno; anglies monoksido; aromatinių angliavandenilių; kadmio; arseno; nikelio; gyvsidabrio⁴⁵.

Bendroji oro kokybės direktyva apima tik politikos struktūrą, o praktiškai priemonės yra įgyvendinamos per dukterines direktyvas, kurių paskirtis aprašyta 4 lentelėje. Šios direktyvos yra skirtos konkrečioms teršalams, nustato tų teršalų pavojaus slenksčius, ribines vertes ir jų pasiekimo terminus, koncentracijų matavimo kriterijus ir metodus.

4 lentelė

Dukterinių oro kokybės direktyvų paskirtis

Nr.	Veiklos paskirtis
1.	Nurodyti ribines vertes ir jų pasiekimo terminus
2.	Nustatyti laikinus leistinus nuokrypius
3.	Nustatyti pavojaus slenksčius ir numatyto informaciją visuomenei, jei viršijamas
4.	slenkstis
5.	Parinkti matavimo kriterijus ir metodus
6.	Nustatyti modeliavimo ir kitų oro kokybės vertinimo metodų naudojimo kriterijus
7.	Nustatyti apatinę ir viršutinę vertinimo ribą, siekiant apibrėžti vertinimo reikalavimus, taikomus miestuose ar zonoje

Pirmoji dukterinė direktyva nustato sieros dioksido, azoto oksidų, suspenduotų dalelių ir švino, o Antroji dukterinė direktyva - anglies monoksido ir benzeno ribines užterštumo vertes, siektinas užterštumo vertes, pavojaus slenksčius ir leistinus nuokrypius. Šios aplinkos oro kokybės normos yra skirtos žmonių sveikatos ir ekosistemų apsaugai.

ES Parlamento ir Tarybos 2002/3/EB direktyvoje dėl oro taršos ozonu (Trečiojoje dukterinėje direktyvoje) reikalaujama, kad valstybės narės vykdytų ozono aplinkos ore monitoringą, teiktų duomenis atsakingai institucijai, keistųsi informacija tarpusavyje ir išpėtų gyventojus apie tai, kad oro užterštumas ozonu pasiekia ribą, kurią viršijus išskyla pavojus žmonių sveikatai. Direktyvoje nustatomos ozono aplinkos ore ribinės vertės, kurias pasiekus visuomenė turi būti informuojama apie pavojų.

⁴⁵ Bendroji aplinkos oro kokybės direktyva 96/62/EB // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-09-15.

Praktikoje Bendroji aplinkos oro kokybės direktyva turėtų būti interpretuojama kartu su atitinkama dukterine direktyva.

Igyvendinant Bendrąją aplinkos oro kokybės direktyvą Valstybės narės turi imtis atitinkamų žingsnių⁴⁶:

- atitinkamuose lygiuose direktyvoje numatytoms užduotims vykdyti paskirti atsakingas institucijas,
- suskirstyti savo valstybės teritoriją į zonas ir aglomeracijas (aglomeracija - tai zona, kurioje gyvena daugiau kaip 250 000 gyventojų),
- atlikti pradinį oro kokybės vertinimą visose zonose ir aglomeracijose ir nurodyti aplinkos oro kokybės vertinimo būdą kiekvienoje zonoje ir aglomeracijoje,
- atsakingos institucijos privalo imtis atitinkamų priemonių (rengti planus ar programas teršalų koncentracijoms sumažinti, palaikyti esamą būklę ir pan.) atsižvelgdamos į oro kokybę zonoje atitinkamos atsakingos institucijos informuoja visuomenę, jei viršijamas pavojaus slenkstis.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/81/EB dėl tam tikrų išmetamų į atmosferą teršalų nacionalinių limitų reglamentuoja, kad šalys narės vėliausiai iki 2010 metų turi sumažinti metinius teršalų išmetimų kiekius tokių teršalų: sieros dioksido (SO_2), azoto oksidų (NO_x), lakiųjų organinių junginių (LOJ) ir amoniako (NH_3). Direktyva apibrėžia nacionalinius teršalų išmetimų limitus kaip didžiausią medžiagos kiekį (kilotonomis), leidžiamą išmesti per metus šaliai narei. Nacionalinis išmetimų limitas, kurį būtina pasiekti iki 2010 metų, yra nustatytas penkiolikai Europos Sąjungos šalių narių keturiems minėtiems teršalams. Šalys kandidatės, įstojusios į ES, taip pat privalės laikytis joms nustatytų nacionalinių išmetimų limitų. Šalys narės turi parengti Palaipsnio nacionalinių išmetimų mažinimo programas, kurias įgyvendinus būtų pasiekti išmetimų lygiai 2010 metams, ir kasmet parengti nacionalinių išmetimų inventorizaciją ir išmetimų prognozes iki 2010 metų.

ES Parlamento ir Tarybos 2001/80/EB direktyva dėl didelių kurą deginančių įrenginių išmetamų į atmosferą tam tikrų teršalų limitų nustatymo reglamentuoja išmetimus iš kurą deginančių įrenginių.

ES Parlamento ir Tarybos 94/63/EB direktyva dėl išmetamų lakiųjų organinių junginių, susidarančių laikant talpose ir gabenant benzina iš terminalų į degalines siekiama kovoti su oro tarša, mažinant LOJ išmetimą iš įrenginių, transporto priemonių ir laivų, kuriuose laikomas benzinas, cisternų pripildymui ir benzino gabenimui iš vieno terminalo į kitą arba iš terminalo į degalinę. Direktyva nereglamentuoja transporto priemonių pripildymo benzinu degalinėse. Direktyva nustato techninius reikalavimus benzino saugojimo, pakrovimo ir iškrovimo

įrenginiams terminaluose, pakrovimo ir iškrovimo įrenginiams degalinėse, specifikacijas pakrovimui pro dugną, garų surinkimui bei apsaugai nuo autocisternų perpylimo.

ES Tarybos 99/13/EB direktyva dėl lakiųjų organinių junginių, susidarančių naudojant organinius tirpiklius tam tikroje veikloje arba tam tikruose įrenginiuose, išmetimo mažinimo reikalauja įgyvendinti priemones ir procedūras, reikalingas tiesioginio ar netiesioginio lakiųjų organinių junginių išmetimo į aplinką, ypač į orą, poveikio prevencijai arba tokiam poveikiui bei jo įtakai žmonių sveikatai mažinti. Direktyva reguliuoja daugelį veiklos sričių (spaustuvių, cheminių valyklų veiklą, automobilių dažymą, baldų lakavimą ir pan.), jei tokios veiklos metu tirpiklių naudojimas viršija nustatytas ribas. Direktyva reikalauja, kad nauji įrenginiai, atitinkantys nustatytus kriterijus, būtų įregistruoti arba turėtų leidimus, o esami įrenginiai būtų pamažu tobulinami, kol atitiks direktyvoje nustatytus reikalavimus. Direktyvoje nustatytų tikslų galima siekti laikantis LOJ ribinių verčių arba laikantis LOJ išmetimo mažinimo planų. LOJ ribinių verčių ar LOJ išmetimo mažinimo planų laikymasis užtikrinamas nustatant leidimų sąlygas arba įgyvendinant bendrus aplinkosaugos reikalavimus tam tikrai veiklos rūšiai, įrenginiai, kurie nepatenka į TIPK direktyvos reguliavimo sritį, turi būti registruojami arba jiems išduodami leidimai. Direktyvoje reikalaujama, kad veiklos vykdytojas vykdytų LOJ išmetimo monitoringą ir teiktų duomenis atsakingai institucijai. Kaip ir daugelyje kitų direktyvų, reikalaujama teikti ES Komisijai informaciją ir ataskaitas apie direktyvos įgyvendinimą⁴⁷.

Mobilių taršos šaltinių naudojimą reglamentuoja keturios pagrindinės direktyvos, kurios nustato oro apsaugos priemones nuo teršimo automobilių išmetamosiomis dujomis, nuo taršos iš automobilių, varomų varikliais, naudojančiais skirtingą kurą, priemones mažinti taršą iš vidaus degimo variklių, naudojamų ne kelių transporto mobiliuose mechanizmuose bei reikalavimus automobilių techninei apžiūrai. Techniniai šių direktyvų reikalavimai keliami automobilių ir jų variklių gamintojams ir tikrinami suteikiant tipo pripažinimą.

98/77/EB direktyva dėl oro apsaugos nuo teršimo automobilių išmetamosiomis dujomis nustato EURO III ir EURO IV aplinkosauginius reikalavimus M kategorijos (su ne didesne kaip 2 t bendrąja mase) ir N1 klasės automobilių Otto tipo (benzininiams ir naudojančioms dujas) ir dyzeliniams varikliams.

97/20/EB direktyva nustato automobilių su dyzeliniais varikliais techninius reikalavimus dūmingumo matavimo metodams. Taip pat reikalaujama, kad kiekvienas variklis būtų pažymėtas sutartiniu ženklu nurodant išmetamųjų dujų absorbcijos koeficiento reikšmę. Valstybės narės dėl taršos išmetamosiomis dujomis neturi teisės netvirtinti tipo arba jo nepripažinti, jei yra tenkinami

⁴⁶ ES aplinkos apsaugos politika. Vilnius, 2002. P. 42

⁴⁷ Integracijos žinios, Europos komiteto prie LRV informacijos leidinys. <http://www.euro.lt>. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

direktyvos reikalavimai ir, priešingai, jei atitinkami reikalavimai nėra tenkinami, turi būti atsisakoma suteikti ES arba nacionalinį tipo pripažinimo sertifikatą⁴⁸.

Kaip matome, oro kokybės apsaugą reglamentuojantys teisės aktai yra kompleksiški ir susiję su reikalavimais transporto, energetikos, sveikatos apsaugos ir kitais ūkio sektoriais. Vyriausybėms, siekiančioms įgyvendinti direktyvas oro kokybei gerinti, reikia skatinti diegti mažiau taršią transporto sistemą, ypač integruotą miestų ir kaimų visuomeninį transportą, sutelkti dėmesį nuolatinei teršalų išmetimo kontrolės sistemai sukurti, transporto duomenų bazei parengti. Be to, atmosferos apsauga gali būti sustiprinta efektyviau naudojant išteklius ir medžiagas pramonės sektoriuje, įdiegus ar patobulinus taršos iš stacionarių taršos šaltinių mažinimo technologijas.

2. ŪKINĖS VEIKLOS POVEIKIO APLINKAI TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE

2.1. Aplinkos apsaugos valdymo organizacinė struktūra Lietuvoje

Lietuvos Respublikoje aplinkos apsauga priklauso valstybinės valdžios ir savivaldos institucijų kompetencijai.

Aplinkos apsaugos valdymo organizacinė struktūra yra grindžiama nuostata, kad bendrąjį vadovavimą aplinkos apsaugai visos valstybės mastu vykdo įstatymų leidžiamosios valdžios institucija. Tokia institucija pagal LR Konstituciją yra Lietuvos Respublikos Seimas. Seimas formuoja vieningą valstybės aplinkos apsaugos politiką, numato bendras aplinkos apsaugos ir racionalaus gamtos išteklių naudojimo organizavimo priemones⁴⁹.

Seimo priimtų įstatymų aplinkos apsaugos klausimais įgyvendinimą realizuoja vykdomosios valdžios institucijos – Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Aplinkos ministerija – pagrindinė vykdomosios valdžios institucija, įgyvendinanti bendrąjį aplinkos apsaugos valdymą Lietuvos Respublikoje.

Regionuose ministerijos funkcijas įgyvendina aplinkos apsaugos regionų departamentai ir aplinkos apsaugos agentūros.

Žemesniuju administraciniu Lietuvos Respublikos vienetu, kuriam būdinga savivaldos teisė, yra savivaldybės. Valdymą savivaldybėse įgyvendina vietos savivaldos institucijos, kurios turi reikalingus įgalinimus ir veikia pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą⁵⁰.

Taigi, valstybinę aplinkos apsaugos valdymo sistemą sudaro:

⁴⁸ Pearce D. Corporate responsibility and the environment. London, 1991. P.64

⁴⁹ Baltrūnas P., Sojka K., Vasarevičius S. Aplinkos apsauga ir teisė. Vilnius, 1997. P. 18

- Aplinkos ministerija:

Nustato sąlygas (įstatymai, taisyklės ir pan.),

- Regionų aplinkos apsaugos departamentai:

Kontroliuoja nustatytų sąlygų vykdymą,

- Vietos savivaldos institucijos:

Igyvendina aplinkos apsaugos priemones.

Pagrindinis Lietuvos įstatymas, apibrėžiantis valstybės institucijų atsakomybę aplinkos apsaugos srityje yra Aplinkos apsaugos įstatymas⁵¹. Jame nurodoma, kad Aplinkos ministerija rengia įstatymų bei kitų teisės aktų projektus, ruošia ir tvirtina aplinkos apsaugos normas, standartus bei taisykles. Ministerija taip pat vykdo valstybinę aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo kontrolę. Ji taip pat nustato gamtos išteklių naudojimo sąlygas ir leidimų išdavimo tvarką, rengia valstybines aplinkos apsaugos programas ir kontroliuoja kaip jos vykdomos. Ministerija taip pat yra atsakinga už kompleksinį aplinkos monitoringą. Regioniniame lygmenyje Aplinkos ministeriją atstovauja Regionų aplinkos apsaugos departamentai. Jie, kaip sakoma įstatyme, kontroliuoja, kaip savivaldos institucijos, įmonės, gyventojai ir organizacijos laikosi aplinkos apsaugą reglamentuojančių teisės normų, išduoda leidimus naudoti gamtos išteklius. Departamentai taip pat dalyvauja aplinkos apsaugos programų rengime ir kontroliuoja jų įgyvendinimą, taip pat organizuoja ir vykdo aplinkos apsaugos bei gamtos išteklių naudojimo apskaitą. Vietos savivaldos institucijos kaip žemiausia grandis gali, jei reikia, nustatyti savo teritorijoje griežtesnius negu valstybiniai normatyvus, valdo, naudoja ir saugo joms priskirtus gamtos išteklius bei aplinkosaugos objektus ir paskirsto gamtos išteklius. Kiekviena savivaldybė rengia, tvirtina ir įgyvendina savivaldybių aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo programas. Vietiniame lygmenyje savivaldybės turi teisę suformuoti gamtos apsaugos fondą bei disponuoti jo lėšomis.

Valstybinio, regioninio bei vietinio lygmens institucijos yra įtraukiamos į ES reikalavimų perkėlimo į Lietuvos aplinkos apsaugos teisę procesą bei tų reikalavimų įgyvendinimą⁵².

⁵⁰ Aplinkos apsaugos ministerijos internetinio puslapio informacija // www.am.lt

⁵¹ Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr.5-75

⁵² Maniokas K., Vilpišauskas R., Žeruolis D. Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Vilnius, 2004. P. 44

2.2 Lietuvos teisės šaltiniai, reglamentuojantys ūkinės veiklos poveikį aplinkai

Lietuva gali pasigirti tuo, kad ES Tarybos 85/337/EEB direktyvos dėl tam tikrų privačių ir valstybės projektų poveikio aplinkai vertinimo nuostatos yra pilnai perkeltos į Lietuvos teisę ir reguliuojamos įstatymais, Aplinkos ministro įsakymais bei Vyriausybės nutarimais.

Juridiniai ir fiziniai asmenys, planuojantys užsiimti ūkine veikla, savo lėšomis nustato, apibūdina ir įvertina planuojamos ūkinės veiklos galimą poveikį aplinkai, parengia poveikio aplinkai vertinimo dokumentus ir teikia juos įstatymų nustatyta tvarka leidimui gauti. Institucijos įvertina pateiktus dokumentus ir pateikia išvadą – sprendimą dėl veiklos galimumo. Plačiam poveikiui aplinkai įvertinti reikia pasitelkti ne tik techninius, bet ir mokslinius duomenis, atlikti jų analizę ir padaryti pagrįstas tyrimų išvadas.

Lietuvoje ūkinė veikla planuojama ir vykdoma remiantis įstatymais, skirtais reguliuoti ūkinę veiklą ir taikant poveikio aplinkai vertinimą. Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis planuojamos ūkinės veiklos, galinčios turėti poveikio aplinkai, vertinimo procedūras Lietuvoje yra Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas⁵³. Šis įstatymas nustato pagrindinius poveikio aplinkai vertinimo principus, apibrėžia sudėtinės proceso dalis (atrankos atlikimas, programos ir ataskaitos parengimas, visuomenės ir valstybės institucijų dalyvavimas bei sprendimo, ar planuojama ūkinė veikla leistina pasirinktoje vietoje, priėmimas), įvardija veiklos rūšis, kurių poveikis aplinkai turi būti vertinamas, ir veiklos rūšis, kurioms būtina atranka dėl poveikio aplinkai privalomo vertinimo.

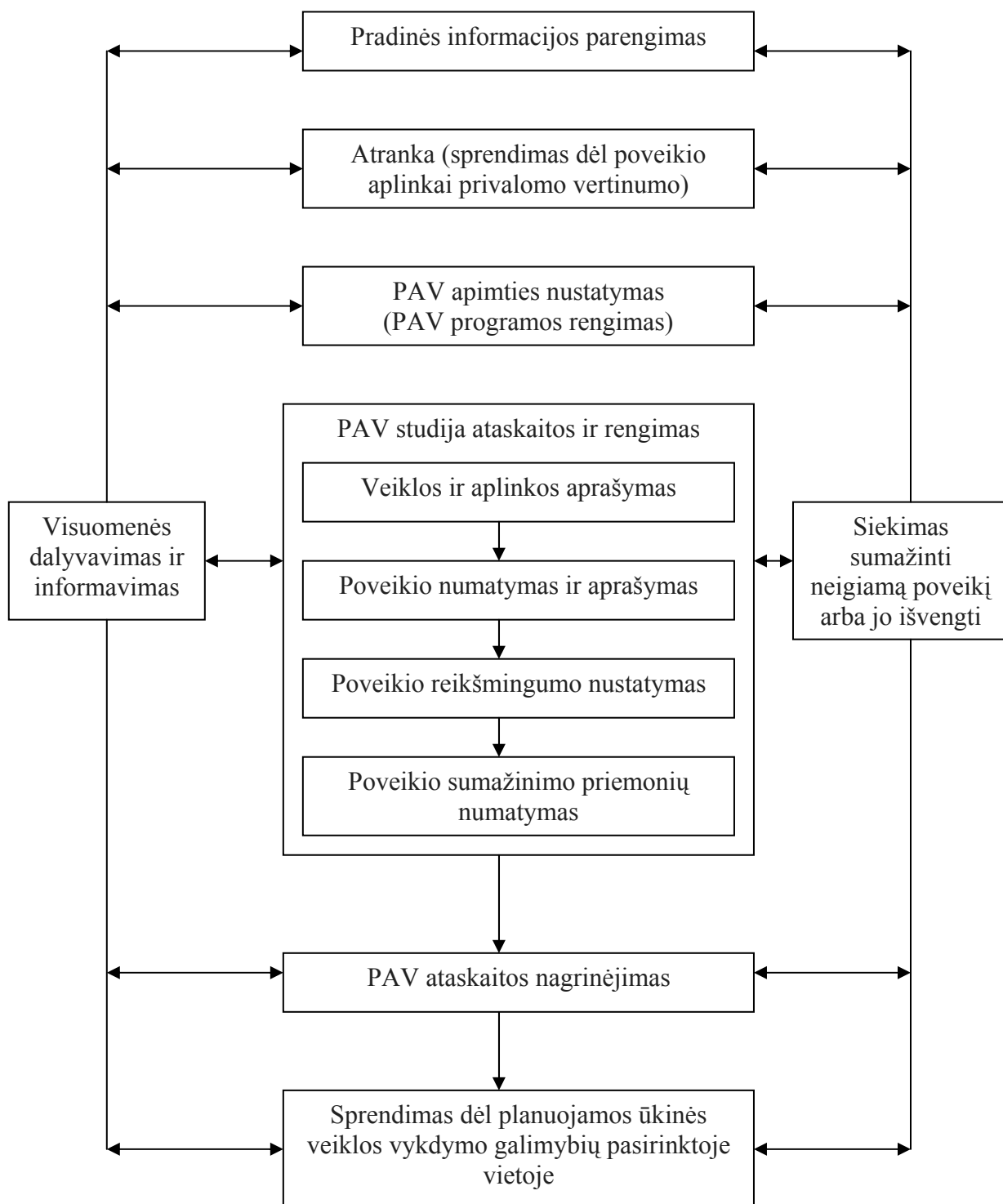
Lietuvos išipareigojimams įgyvendinti Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 metais priėmė nutarimą Dėl sprendimų projektų poveikio vertinimo metodikos patvirtinimo ir įgyvendinimo. Nutarime nustatyti svarbiausi poveikio aplinkai vertinimo principai. Poveikio aplinkai vertinimo seka pavaizduota 4 pav.

Vertinimo sritys apima poveikį ekonomikai, socialinei aplinkai, finansams, viešajai administravimo sistemai, aplinkai. Vertinimas pagrįstas teisės aktais ir procedūromis, todėl neatsėjamas nuo teisinės sistemos.

Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo pagrindiniai dalyviai:

- atsakinga institucija (Aplinkos ministerija ar kita Vyriausybės įgaliota institucija),
- PAV subjektai (valstybinės institucijos, savivaldybės),
- planuojamos ūkinės veiklos užsakovas,
- užsakovo įpareigotas poveikio aplinkai vertinimo dokumentų rengėjas,
- visuomenė.

⁵³ Lietuvos Respublikos Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 82-1965 su vėlesniais pakeitimais

4 pav. Bendra poveikio aplinkai vertinimo proceso struktūra

ES direktyvos nuostatos įpareigoja šalis nares skirti atsakingą instituciją (institucijas). Lietuvoje šias funkcijas įgaliotos vykdyti Aplinkos ministerija ir AM Hidrografinio tinklo tarnyba (ši tarnyba 2002 m. reorganizuota į Vandens išteklių departamentą) (LRV 2000 m. liepos 28 d. nutarimas Nr. 900).

Planuojamos ūkinės veiklos atranka siekiama nustatyti, ar vertinamos veiklos poveikis aplinkai bus reikšmingas ir tokiu būdu užtikrinama, kad PAV nereikės atlikti tada, kai veikla yra

nedidelės apimties ar negali sukelti ryškaus neigiamo poveikio aplinkai⁵⁴. Lietuvoje atranka vykdoma pagal veiklos rūšių sąrašą (Planuojamos ūkinės veiklos PAV įstatymo 2 priedas), kuriame yra nurodyti veiklos slenkstiniai dydžiai ir kriterijai. Kad atsakinga institucija galėtų priimti atrankos išvadą, būtina informacija ne tik apie planuojamą veiklą, bet ir apie vietą, kurioje šią veiklą numatoma vykdyti, vietovės jautrumą aplinkosauginiu atžvilgiu, vertingus kultūros objektus, poveikio mastą, kompleksiskumą ir pan. Atranka dėl privalomo PAV vykdoma pagal Planuojamos ūkinės veiklos atrankos metodinius nurodymus (patvirtintus LR aplinkos ministro 2000-06-30 įsakymu Nr. 263, su 2002-03-19 patvirtintais pataisymais ir papildymais) bei pagal minėto LR Planuojamos ūkinės veiklos PAV įstatymo nuostatas.

Poveikio aplinkai vertinimo apimtis nustatoma rengiant ir tvirtinant PAV programą. Šiame etape nusprendžiama, kas turėtų būti nagrinėjama PAV ataskaitoje, iš daugelio aspektų atrenkant tuos, kurie yra svarbiausi aplinkos apsaugos atžvilgiu, numatant alternatyvas ir neigiamo poveikio sumažinimo ar išvengimo priemones. PAV programą rengia planuojamos ūkinės veiklos PAV organizatorius arba jo įpareigotas planuojamos ūkinės veiklos dokumentų rengėjas, remdamasis Poveikio aplinkai vertinimo programos ir ataskaitos rengimo nuostatais (LR aplinkos ministro 2000-06-30 įsakymas Nr. 262, su 2002-03-19 patvirtintais pataisymais ir papildymais) bei LR Planuojamos ūkinės veiklos PAV įstatymu.

LR teisės aktai išsamiau negu direktyva reglamentuoja informaciją, kurią privalo pateikti užsakovas. Poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje turi būti pateikta bent tokia informacija:⁵⁵

1) apibūdintos pagrindinių planuojamos ūkinės veiklos organizatoriaus (užsakovo) ar jo įpareigoto poveikio aplinkai vertinimo dokumentų rengėjo svarstytos alternatyvos, nurodytos jų pasirinkimo priežastys atsižvelgus į geriausius prieinamus gamybos būdus bei galimą poveikį aplinkai;

2) techninių rodiklių, technologinio proceso ir numatomų naudoti medžiagų, gamtinių išteklių reikmių ir žemės naudojimo (statybos ir eksploatacijos etapuose) aprašymas; susidarysiančių teršalų aprašymas; atliekų ir kitų medžiagų susidarymo, panaudojimo ir perdirbimo aprašymas; aplinkos komponentų, kuriuos gali paveikti planuojama ūkinė veikla, aprašymas; trumpas planuojamos ūkinės veiklos galimo poveikio aplinkai aprašymas atsižvelgiant į galimą sąveiką su kita ūkine veikla; priemonių, numatytų neigiamam poveikiui aplinkai išvengti, sumažinti, kompensuoti ar jo pasekmėms likviduoti, aprašymas; numatytos galimos ekstremalios situacijos (avarijos) ir priemonės joms išvengti bei padariniams likviduoti;

3) taikytini poveikio aplinkai prognozavimo ir vertinimo metodai;

⁵⁴ Raulinaitis M. ir kt. Poveikio aplinkai vertinimo vadovas. LR Aplinkos ministerija, Suomijos aplinkos institutas. Vilnius, 2001. P. 33

⁵⁵ Baltrūnas P., Sojka K., Vasarevičius S. Aplinkos apsauga ir teisė. Vilnius, 1997. P. 150

4) poveikio aplinkai vertinimo dokumentų rengėjo išnagrinėtų alternatyvų analizė;

5) aplinkos monitoringo planas;

6) informacija apie techninio ar praktinio pobūdžio problemas, kurios kilo planuojamos ūkinės veiklos organizatoriui (užsakovui) ar jo įpareigotam poveikio aplinkai vertinimo dokumentų rengėjui atliekant poveikio aplinkai vertinimą;

7) visos ataskaitoje nagrinėjamos informacijos santrauka.

Sprendimą, ar planuojama ūkinė veikla yra leistina pasirinktoje vietoje aplinkosauginiu požiūriu, priima Aplinkos ministerija arba kita įgaliota institucija, išnagrinėjusi ataskaitą, PAV subjektų išvadas ir argumentuotą visuomenės pasiūlymų įvertinimą.

ES nuostatos reikalauja užtikrinti, kad PAV procese dalyvautų visuomenė. Visuomenės dalyvavimas būtinas atrankos, bei PAV ataskaitos rengimo metu. Visuomenės dalyvavimo ir informavimo būdus nustato Visuomenės informavimo ir dalyvavimo planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procese tvarka (patvirtinta LR aplinkos ministro 2000 07 10 įsakymu Nr. 277, su 2001 02 15 ir 2002 03 19 patvirtintais pataisymais ir papildymais) bei LR Planuojamos ūkinės veiklos PAV įstatymas.

Visuomenės dalyvavimas PAV procese užtikrina, kad bus laiku išvengta galimų konfliktų, kad PAV ataskaita bus rengiama įvertinus visus aspektus, viešumą bei objektyvumą. Be to, gyventojai gali suteikti vertingos papildomos informacijos apie vietos sąlygas ir pasiūlyti papildomų alternatyvų⁵⁶.

Veiklos poveikio monitoringas kontroliuoja poveikio mažinimo priemonių efektyvumą, poveikio prognozavimo metodų tikslumą ir efektyvumą ir užtikrina, kad nebus pažeidžiami PAV proceso metu nustatyti reikalavimai dėl ūkinės veiklos vykdymo⁵⁷. Aplinkos monitoringo planas turi būti įtraukiamas į PAV ataskaitą. Pagal tokį planą PAV monitoringą vykdo ūkio subjektai savo lėšomis, o kontroliuoja atitinkamos valstybinės institucijos.

Poveikio aplinkai vertinimo proceso pavyzdžiu gali būti Kaunas-Jurbarkas-Šilutė- Klaipėda kelio 7,50-9,20 km rekonstrukcijos (Raudondvario aplinkkelio) poveikio aplinkai vertinimas, kurį 2001 metais vykdė Transporto ir kelių tyrimo instituto Aplinkos apsaugos skyrius. Atliekant šį vertinimą buvo efektyviai atliktos visos PAV procedūros. Poveikis aplinkai vertintas pagal 6 alternatyvius variantus. Nagrinėjama teritorija išsidėsčiusi Kauno m. ir Kauno r. Gamtiniu atžvilgiu teritorija yra gana jautri. Ji eina Nevėžio, Nemuno upių slėniu, natūralia Nevėžio slėnio pieva, Bendrės mišku. Aplinkkelio tiesimas gali įtakoti platesnį poveikį teritorijai, todėl nagrinėjimui pasirinktas gana didelis plotas - apie 845 ha. Buvo atlikti biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio tyrimai. Išskirtos potencialios NATŪRA 2000 teritorijos. Vertintas poveikis

⁵⁶ Martikonis R. Aplinkos apsaugos politika. Vilnius, 2000. P. 63

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Aplinkos monitoringo įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 112-2824.

žmogui ir socialinei aplinkai, fizinei ir gyvajai gamtai, taip pat poveikis atliekant statybos darbus. Pasiūlytos poveikį aplinkai mažinančios priemonės, monitoringo planas. Atlikta visuomenės informavimo procedūra.

Reikia pažymėti tai, kad tais atvejais, kai LR teritorijoje planuojama ūkinė veikla gali turėti reikšmingą neigiamą poveikį užsienio valstybei, kuri yra prisijungusi prie Jungtinių Tautų Organizacijos, pirmenybė teikiama 1991 m. Konvencijai dėl poveikio aplinkai tarpvalstybiname kontekste (ESPOO konvencija) arba LR tarptautinių sutarčių nuostatoms, jei šios nustato kitokias poveikio aplinkai vertinimo procedūras nei LR įstatymas⁵⁸.

Strateginio aplinkos vertinimo pavyzdžių Lietuvoje nėra. Iki šiol atlikta keletas studijų, kuriose galima išžvelgti strateginio aplinkos vertinimo elementų. Poveikio aplinkai vertinimas atliekamas planavimo stadijoje, t.y. prieš planuojamos ūkinės veiklos projekto parengimą, t.y. rengiant statinio statybos pagrindimą ar kitus veiklos tikslingumą pagrindžiančius dokumentus ir atliekant tiriamuosius darbus. Remiantis priimtais teisės aktais, šis procesas nėra toks ilgas, o jo reikšmė ir nauda neabejotina, nes žymiai pigiau, efektyviau išvengti neigiamų pasekmių, nei vėliau kovoti su pasekmėmis.

Apibendrinant galima pasakyti, kad į Lietuvos teisę yra perkelti visi Europos Sąjungos reikalavimai dėl planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinti ir yra paskirtos atsakingos institucijos, nustatyta procedūra bei numatyta visuomenės informavimo ir dalyvavimo tvarka. Praktikoje naudojant numatytas procedūras dažnai kyla sunkumų dėl institucijų gebėjimo vykdyti numatytas funkcijas, taikomų metodikų, poveikį aplinkai mažinančių priemonių efektyvumo vertinimo, alternatyvų nagrinėjimo, situacijai pagerinti reikia nustatyti grįžtamą ryšį tarp teisės aktų įgyvendinimo ir poveikio aplinkai vertinimo sistemos tobulinimo, į procesą įtraukti mokslininkus, procedūras reglamentuoti tarptautiniu lygiu, naudotis tarptautine patirtimi. Tarptautinė patirtis praverstų įdiegiant naudoti kompiuterines poveikio aplinkai prognozavimo sistemas, ekspertų ir auditorių ruošimui, diegiant šiuolaikinę strateginio aplinkos vertinimo sistemą Lietuvoje.

2.3. Vandenų apsauga Lietuvos Respublikos teisėje

Tradiciškai vandens kokybės apsauga buvo ir tebėra didžiausias Lietuvos aplinkos apsaugos prioritetas. Tai teigta visose po šalies nepriklausomybės atkūrimo parengtose aplinkos apsaugos programose. 1996 metais LR Seimo patvirtintoje Lietuvos aplinkos apsaugos strategijoje teigiama, kad artimiausiais metais didžiausiu prioritetu investicijoms, ypač lėšoms iš

⁵⁸ Poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste konvencija (Espoo 1991) // Ratifikuota nuo 1999 10 07// Valstybės žinios 1999 Nr.92-2688.

valstybės biudžeto ir valstybės gaunamoms paskoloms bei subsidijoms, išliks vandenvalos įrenginių statyba⁵⁹. Kartu pažymima, kad būtina įgyvendinti priemonės požeminio ir paviršinio vandenų taršai mažinti, palaipsniui tobulinti vandenvalos finansavimo mechanizmą, įgyvendinti moka teršėjas (vartotojas) principą, sukurti reikiamą vandenų apsaugos teisinę bazę. Realizuojant šį prioritetinį tikslą, per pastaruosius 10 metų didžioji dalis aplinkos apsaugai skiriamų investicijų buvo nukreipiamos į Vandenų apsaugos sektorių. 1992-2001 metais nuotekų valymo įrenginių statybai buvo skirta (arba pasirašytos sutartys su PHARE, dvišaliais donorais bei tarptautinėmis finansinėmis institucijomis) apie 1 mlrd. litų⁶⁰.

Tačiau, nors vandens apsaugos sritis ir susilaukė tikrai nemažo aplinkos apsaugos institucijų dėmesio, pastaraisiais metais vėl pradėta kalbėti apie būtinumą smarkiai padidinti investicijas į vandens sektorių, poreikį pertvarkyti ir sukurti naujas vandens išteklių valdymo institucijas, tobulinti teisės sistemą. Tai pirmiausia siejama su Lietuvos aplinkos apsaugos normų suderinimu su Europos Sąjungos reikalavimais ir jų įgyvendinimu.

Lietuva įsipareigojo visus ES vandens sektoriaus reikalavimus, išskyrus reikalavimus miestų nuotekų surinkimui ir valymui (Miestų nuotekų valymo direktyva), vykdyti nuo įstojimo į ES dienos. Reikalavimus miestų nuotekų surinkimui ir valymui Lietuva įsipareigojo įgyvendinti etapais iki 2010 metų⁶¹. Pereinamasis laikotarpis suteiks galimybę visiškai įgyvendinti ES reikalavimus dėl nuotekų išvalymo miestuose išvengiant ženklesnio komunalinių tarifų padidėjimo⁶².

Dauguma ES direktyvų reikalavimų dėl vandens apsaugos jau perkelta į Lietuvos teisę. Iki 2002 metų pradžios į nacionalinę jau buvo perkeltos Pavojingų medžiagų, Nitratų, Gėlavandenių žuvų, Geriamo vandens, Maudyklų direktyvų nuostatos.

2003 metų balandžio mėnesį buvo priimtas Vandens įstatymo pakeitimo įstatymas⁶³. Jame išdėstyti integruotos vandens valdymo sistemos, kurios reikalauja ES Bendroji Vandens Direktyva, kūrimo principai. Lietuvos teritoriją numatyta suskirstyti pagal upių baseinus, kuriems bus nustatyti vandens saugos tikslai, o šiems tikslams pasiekti bus parengtos programos. Įstatyme taip pat aiškiau išdėstyti vandens ir vandens telkinių naudojimo, valstybinio reguliavimo principai, šių telkinių savininkų ir naudotojų teisės ir pareigos.

⁵⁹ Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. Aplinkos apsaugos politikos centras. 2000. P. 114

⁶⁰ Bubnienė R., Raulinaitis M. Strateginis aplinkos vertinimas. Kaunas, 2001. P. 60

⁶¹ Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. Aplinkos apsaugos politikos centras. 2000. P. 117

⁶² Lietuvos savivaldybių pasirengimas stoti į ES aplinkos apsaugos srityje. Baigiamoji ataskaita. Aplinkos apsaugos politikos centras. Vilnius, 2002. P. 61

⁶³ Lietuvos Respublikos Vandens įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003 Nr.36-1544

Pirmasis direktyvos tikslų įgyvendinimo etapas jau prasidėjo, ir yra pasiūlyta suskirstyti Lietuvą į keturis upių baseinų rajonus⁶⁴:

- Nemuno baseino rajoną
- Ventos baseino rajoną
- Lielupės baseino rajoną ir
- Dauguvos baseino rajoną.

Detalūs ES reikalavimai yra perkeliami į kitus normatyvinius aktus. Vandens taršos pavojingomis medžiagomis mažinimo taisyklės (2001) bei Vandens taršos pavojingomis medžiagomis taisyklės (2001) perkelia ES Pavojingų medžiagų direktyvos (76/464/EEB) reikalavimus. Vandens apsaugos nuo taršos azoto junginiais iš žemės ūkio šaltinių reikalavimai, (2001) perkelia ES Nitratų direktyvos (91/676/EEB) reikalavimus. Geriamojo vandens įstatymas⁶⁵ bei jį papildanti higienos norma „Geriamasis vanduo – kokybės reikalavimai ir programinė priežiūra“ perkelia ES Geriamo vandens direktyvos (98/83/EB) nuostatas į Lietuvos aplinkos apsaugos teisę. Pagal šį įstatymą pagrindinis geriamojo vandens šaltinis Lietuvoje yra požeminis vanduo. Maudyklų vandens kokybę reglamentuoja Higienos norma „Papildiniai ir jų maudyklos“ (1999) kuri perkelia Maudyklų direktyvos (76/160/EEB) reikalavimus. Maudykla turi nustatyti vietos savivaldos institucijos.

Teisės normų įgyvendinimas yra ilgalaikis procesas, kuris reikalauja didelių finansinių išteklių. Siekiant įgyvendinti ES reikalavimus vandens sektoriuje 2000 metais buvo parengta ES Nitratų direktyvos (91/676/EEB) įgyvendinimo strategija, atlikta pavojingų medžiagų inventorizacija, parengtas Miesto nuotekų direktyvos (91/271/EEB) įgyvendinimo planas, įteisintos maudyklos ir patvirtinta jų monitoringo programa.

Lietuvoje yra 87 miestai, kurių nuotekų valymas yra reglamentuojamas Miesto nuotekų direktyvos. Visų šių miestų nuotekos turi būti valomos taikant biologinius valymo metodus. 2001 metais biologiškai nuotekos buvo valomos virš 70 nuotekų valymo įrenginių. Miestų nuotekų direktyvos reikalavimus atitinkantys įrenginiai Lietuvos miestuose turi būti pastatyti iki 2010 metų. Nuo 2008 metų miestų, didesnių nei 10 000 gyventojų ekvivalentų, nuotekos turi būti valomos taikant azoto bei fosforo šalinimą. Lietuvoje yra 38 tokie miestai, tačiau azoto ir fosforo šalinimas kol kas taikomas tik 16 nuotekų valymo įrenginių.⁶⁶

Gyvenvietėse, kur nėra galimybių naudotis centralizuotomis nuotekų surinkimo sistemomis, nuotekų tvarkymo problemos turės būti sprendžiamos pagal 2002 metais parengtą ir patvirtintą Mažų nuotekų kiekių tvarkymo reglamentą.

⁶⁴ Aplinkos būklė Lietuvoje 2003 // Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija

⁶⁵ Lietuvos Respublikos geriamojo vandens įstatymas // Valstybės žinios, 2001 Nr.64-2327

⁶⁶ Gražulevičienė R. Žmogaus ekologija. Vilnius. 2002. P. 121

Panašiai kaip ir atliekų sektoriuje didžioji dalis atsakomybės įgyvendinant priimtus įstatymus tenka savivaldos institucijoms. Pagal Lietuvos Respublikos Vandens įstatymo pakeitimo įstatymo⁶⁷ reikalavimus savivaldybės:

- užtikrina, kad jų teritorijų gyventojai būtų viešai aprūpinami arba jiems būtų sudarytos sąlygos individualiai apsirūpinti reikiamu geriamojo vandens kiekiu.

Savivaldybių vykdomosios institucijos, rengdamos vandentiekos plėtros ir vandenviečių apsaugos planus:

- parenka ir įgyvendina būtinas gyventojų aprūpinimo geriamuoju vandeniu priemones,
- tvarko naudojamų, priimamų naudoti ir nebenaudojamų vandens išteklių bei vandens tiekimo įrenginių apskaitą ir organizuoja vandens apsaugą nuo taršos;
- organizuoja ir Saugomų teritorijų bei Aplinkos monitoringo įstatymuose nustatyta tvarka atlieka geriamajam vandeniui tiekti naudojamų vandens šaltinių apsaugą ir stebi bei prižiūri savivaldybių vandens išteklius;
- analizuoja gyventojų aprūpinimo geriamuoju vandeniu, jo saugos ir kokybės būklę, apie ją praneša bendruomenei teikdamos viešas metines ataskaitas;
- užtikrina, kad juridinių ir fizinių asmenų ūkinė komercinė veikla nepablogintų sąlygų gyventojams individualiai apsirūpinti geriamuoju vandeniu bei neblogintų geriamojo vandens viešojo tiekimo sistemų eksploatacinių savybių ir patikimumo reikalavimų; prižiūri ir užtikrina, kad viešojo vandens tiekimo skirstomieji tinklai ir įrenginiai būtų miesto bendrojo naudojimo teritorijose;
- užtikrina, kad gyventojai, apsirūpinantys geriamuoju vandeniu individualiai, laiku gautų informaciją apie tinkamus naudoti vandens telkinius, taip pat apie potencialų pavojų sveikatai dėl jų naudojamo vandens saugos ar telkinio taršos;
- nusprendžia ir viešai skelbia gyventojams, kokių veiksmų reikia imtis, kai paaiškėja, kad geriamasis vanduo kelia potencialų pavojų žmonių sveikatai, imasi priemonių vandens saugai atkurti ar užtikrina alternatyvų geriamojo vandens tiekimą;
- nusprendžia, ar tikslinga įrengti naujus geriamojo vandens tiekimo įrenginius teritorijoje, kurioje jau organizuotas geriamojo vandens viešasis tiekimas.

Šiuo metu savivaldybės yra atsakingos už geriamo vandens tiekimą ir nuotekų surinkimą vietos gyventojams. Lietuvoje veikia 45 vandens tiekimo įmonės (VTĮ), kurios priklauso savivaldybėms. Tęsiant Bendrosios vandens politikos direktyvos reikalavimų įgyvendinimą,

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Vandens įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003 Nr.36-1544

vandens tiekimo įmonės bus stambinamos, prijungiant kaimų vietas. Savivaldybės, esančios vienos upės baseine, turės bendradarbiauti ir turės kartu nustatyti aplinkos kokybės tikslus vandens telkiniams. Kiekvienam upių baseinų rajonui bus sudaroma koordinavimo taryba, į kurią taip pat bus įtraukiami ir savivaldybių atstovai⁶⁸.

Atsakomybė už Europos Sąjungos vandens apsaugos sektoriaus direktyvų perkėlimą į nacionalinę teisę ir jų įgyvendinimą dalijasi Aplinkos apsaugos ir Sveikatos apsaugos ministerijos. Sveikatos ministerija atsakinga už geriamojo vandens ir maudyklų direktyvų perkėlimą ir įgyvendinimą.

Apibendrinus, galima teigti, kad pagrindinis vandens išteklių apsaugos tikslas yra mažinti žmogaus ūkinės veiklos įtaką Lietuvos vandenims. Siekiant šio tikslo ūkinė plėtra turi būti vykdoma subalansuotai su vandenų apsaugos reikalavimais. Pasirašius su ES asocijuotos narystės sutartį, Lietuva įsipareigojo įgyvendinti ES dokumentų nuostatas. Atsižvelgiant į šį įsipareigojimą Lietuvai būtina perkelti į nacionalinę teisę ir įgyvendinti ES reikalavimus ir vandens išteklių apsaugos srityje. Didžiąją dalį reikalavimų Lietuva įgyvendino iki 2003 m. pabaigos, tik vienos brangiausių vandens sektoriaus direktyvų, Miestų nuotekų valymo direktyvos, įgyvendinimui Lietuvai suteiktas pereinamasis laikotarpis iki 2009 m. pabaigos.

Vandens apsaugos srityje ES šalims narėms ir šalims kandidatėms taikoma nemažai privalomų teisės aktų, dauguma iš jų reglamentuoja nacionalinio lygmens aplinkosaugos politikos klausimus ar yra skirti atskiriems gamybos ir apdirbimo pramonės sektoriams.

2.4. Atliekų tvarkymo reglamentavimas LR teisės aktuose

Lietuva įsipareigoja vykdyti visus Europos Sąjungos atliekų tvarkymo reikalavimus nuo įstojimo į Europos Sąjungą. Pakuočių ir jų perdirbimo užduotys bus vykdomos nuo 2006 metų pabaigos.⁶⁹

Pagrindiniai aplinkos apsaugos tvarkymo Lietuvoje principai apibrėžti 1992 m. Seimo priimtame ir 1996 m. pakeistame Aplinkos apsaugos įstatyme. Įstatymas apibrėžia funkcijų ir atsakomybės pasiskirstymą aplinkos apsaugos srityje ir kartu apima esminį ES teisės aktų reikalavimą - nustatyti už perkėlimą ir įgyvendinimą atsakingas institucijas⁷⁰.

Pagal Aplinkos apsaugos įstatymą⁷¹, valstybės valdymo institucijos nustato sąlygas ir kontroliuoja jų vykdymą, o vietos savivaldos institucijos planuoja ir įgyvendina konkrečias aplinkos apsaugos priemones savo teritorijose. Atliekų tvarkymo srityje įstatymas įpareigoja

⁶⁸ Lietuvos savivaldybių pasirengimas stoti į ES aplinkos apsaugos srityje (2002) Baigiamoji ataskaita. Aplinkos apsaugos politikos centras, Vilnius. P. 19

⁶⁹ Gražulevičienė R. Aplinkos politika. Kaunas. 2004. P. 64

⁷⁰ Čiegis R., Jankauskas V., Grundey D. ir kt. Aplinkos ekonomika. Kaunas, 2003. P. 89

Vyriausybę organizuoti pavojingų ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymą. Už kitų atliekų tvarkymą atsako vietos savivaldos institucijos. Šiame įstatyme nurodomi atliekų tvarkymo prioritetai, atliekų tvarkymo organizavimo, taip pat pateikti gamtos išteklių taupymo ir atliekų mažinimo planai.

Lietuvos Respublikos Atliekų tvarkymo įstatymas⁷², priimtas 1998 m., nustato pagrindinius atliekų tvarkymo reikalavimus ir perkelia svarbiausias Bendrosios atliekų direktyvos (75/442/EEB) ir Pavojingų atliekų direktyvos (91/689/EEB) nuostatas. Kiti šių direktyvų reikalavimai perkelti 1999 m. aplinkos ministro patvirtintose Atliekų tvarkymo taisyklėse, kurios nustatyto detalias atliekų tvarkymo organizavimo ir kontrolės procedūras.

Atliekų tvarkymo taisyklėse numatyti trijų lygių atliekų tvarkymo planai⁷³: valstybinis, apskričių (regioninis) ir savivaldybių. Už Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano rengimą atsako Aplinkos ministerija. Apskričių atliekų tvarkymo planus turi rengti apskrities viršininkų administracijos, bendradarbiaudamos su apskričių savivaldybėmis. Savivaldybių atliekų tvarkymo planus turi rengti savivaldybės.

Vietos savivaldos institucijos privalo organizuoti atliekų surinkimo ir tvarkymo sistemas, apimančias atliekų surinkimą, pervežimą, naudojimą ir šalinimą. Atliekų surinkimo ir tvarkymo sistemos turi apimti atliekų naudojimą ir perdirbimą. Savivaldos institucijos turi aprūpinti didžiuosius ir mažesnius miestus atliekų surinkimo, rūšiavimo ir pervežimo priemonėmis. Rūšiavimo priemonės turi užtikrinti gyventojams ir įmonėms patogų atskirą stiklo ir popieriaus surinkimą.

Atliekų tvarkymo taisyklėse nenurodoma, kad organinių biodegraduojančių atliekų surinkimas yra privalomas, bet į savivaldybių atliekų tvarkymo planus turi būti įtrauktos biodegraduojančių atliekų surinkimo ir apdorojimo priemonės.

Atliekas naudojančios ir šalinančios įmonės turi turėti gamtos išteklių naudojimo leidimus, vesti vidinę atliekų apskaitą ir teikti Aplinkos ministerijai ataskaitas apie atliekų tvarkymą. Atliekų tvarkymas turi būti finansuojamas pagal principą - „moka teršėjas“. Už komunalinių atliekų tvarkymą savivaldybės turi nustatyti tokius tarifus arba užmokestį už atliekų tvarkymo paslaugas, kad surinktos lėšos padengtų visas atliekų tvarkymo sąnaudas, tarp jų - ir atliekų tvarkymo įrenginių uždarymo bei priežiūros po uždarymo sąnaudas.

2000 m. aplinkos ministras patvirtino Atliekų sąvartynų įrengimo, eksploatavimo, uždarymo ir priežiūros po uždarymo taisykles. Į taisykles perkelti ES Sąvartynų direktyvos reikalavimai, tarp jų:⁷⁴

⁷¹ Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 5-75

⁷² Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas // Valstybės žinios, 1998 Nr.61-1726

⁷³ Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas (2002) Aplinkos ministerija, Vilnius

⁷⁴ Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. Vilnius, 2002. P. 34

- sąvartynų klasifikacija;
- aplinkos apsaugos reikalavimai;
- atliekų priėmimo kriterijai ir procedūros;
- leidimų išdavimo reikalavimai;
- kontrolės ir monitoringo procedūros;
- esamų sąvartynų uždarymas ir sutvarkymas;
- uždarymo ir priežiūros po uždarymo procedūros.

Atliekų deginimą reglamentuoja 1999 m. spalį aplinkos ministro patvirtintas Lietuvos aplinkos apsaugos normatyvinis dokumentas - „Pagrindiniai atliekų deginimo reikalavimai“. Į šį dokumentą perkelti pagrindiniai ES atliekų deginimo direktyvų reikalavimai. Pagrindiniai reikalavimai taikomi visų atliekų deginimui, išskyrus naudotas alyvas, kuriose yra daugiau nei 50 ppm PCB/PCT, alyva užterštas pjuvenas, tekstilės ir kitas augalinės kilmės atliekas, bei neužterštas popieriaus, kartono, medienos ir kitas augalinės kilmės atliekas.

2001 m. rugsėjį Seimas priėmė Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymą⁷⁵, kuris perkelia Pakuočių ir pakuočių atliekų direktyvos (94/62/EB) reikalavimus. Įstatyme nustatyti bendrieji reikalavimai pakuočių naudojimui, ženklinimui, o Vyriausybė įgaliojama nustatyti pakuočių atliekų naudojimo ir perdirbimo užduotis. Vyriausybė taip pat turi numatyti duomenų apie pakuočių ir pakuočių atliekų susidarymą ir tvarkymą rinkimo sistemą. Lietuva užsibrėžusi pasiekti, kad iki 2006m. pabaigos būtų perdirbama ar kitaip panaudojama ne mažiau kaip pusė Lietuvoje susidarančių pakavimo atliekų⁷⁶.

2002 m. sausį priimtoje naujoje Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo⁷⁷ redakcijoje nustatyti mokesčiai už aplinkos teršimą gaminių atliekomis. Tarp apmokestinamų gaminių yra pakuotės, baterijos ir akumuliatoriai, padangos ir kt. Šis įstatymas turi paskatinti atskirą antrinių žaliavų surinkimą ir, kartu su Pakuočių ir pakuočių atliekų įstatymu, užtikrinti Pakuočių ir pakuočių atliekų direktyvoje (94/62/EB) nustatytą pakuočių atliekų panaudojimo ir perdirbimo užduočių įgyvendinimą⁷⁸.

2001 m. aplinkos ministras patvirtino Išeikvotų baterijų ir akumuliatorių tvarkymo taisyklės, kurios perkelia Baterijų ir akumuliatorių direktyvos (91/157/EEB) reikalavimus dėl išseikvotų baterijų ir akumuliatorių surinkimo, pervežimo ir tvarkymo. Direktyvos reikalavimas uždrausti prekybą baterijomis ir akumuliatoriais, turinčiais daugiau kaip 0,0005% gyvsidabrio, bus perkeltas į Higienos normą „Draudžiamos ir ribojamos medžiagos“, kurios papildymą rengia Sveikatos apsaugos ministerija. 93/86/EEB direktyvos reikalavimai dėl baterijų ir akumuliatorių

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas // Valstybės žinios, 2001 Nr.85-2968

⁷⁶ Aplinkos apsaugos strategija. LR Aplinkos ministerijos leidinys. 2002.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas // Valstybės žinios, 1999 Nr.47-1469

ženklavimo bus perkelti į Baterijų ir akumuliatorių, kuriuose yra kenksmingų medžiagų, tiekimo į rinką taisykles, kurias turi patvirtinti ūkio ministras.

Atliekų apsaugos sektorius išsiskiria griežtomis reguliavimo normomis ir privalomumu, nes visiems juridiniams ir fiziniams asmenims bei įmonėms, užsiimantiems ūkine veikla būtina atitikti tam tikrus, teisės normose nustatytus kriterijus norint gauti leidimą veiklai vykdyti. Autorės nuomone būtina sukurti duomenų bazę, kuri padėtų kontroliuoti šį procesą ir atitinkamai, atliekų srautų dydį, charakteristikas bei jų kaitą. Pageidautina, kad parengti atliekų tvarkymo planai būtų prieinami visai visuomenei, tuo būdu siekiant efektyvensio integravimosi į ES atliekų tvarkymo sektoriuje.

2.5. Oro apsauga Lietuvoje

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis oro kokybės apsaugą Lietuvoje, yra LR Aplinkos oro apsaugos įstatymas⁷⁹. Aplinkos oro apsaugos įstatymas nustato asmenų teises į švarų orą, pareigas saugoti aplinkos orą nuo taršos, susijusios su žmonių veikla, ir mažinti jos daromą žalą žmonių sveikatai bei aplinkai. Be to, įstatymas nustato priemones, ribojančias aplinkos oro taršą ir mažinančias jos neigiamą poveikį žmonių sveikatai bei aplinkai, reglamentuoja visuomeninius santykius aplinkos oro apsaugos ir kokybės valdymo srityse. Įstatymas perkelia Europos Sąjungos Aplinkos oro sektoriaus direktyvų pagrindinius principus ir reikalavimus aplinkos oro apsaugos ir jo kokybės valdymo srityje.

Viena iš tarptautinių aplinkos oro apsaugos reikalavimų įgyvendinimo priemonių yra sukurti išankstinio perspėjimo sistemas ir sistemas, informuojančias apie pramonines, transporto ar branduolines avarijas, turinčias pasekmių tolimesioms atmosferos teršalų pernašoms. Lietuvoje sukurtos prielaidos perspėjimo sistemai įgyvendinti.

Šiandien į Lietuvos teisės aktus yra perkelti visi svarbiausi Europos Sąjungos dokumentai, skirti aplinkos oro kokybei vertinti ir valdyti, ribinėms aplinkos oro užterštumo vertėms nustatyti, oro kokybei vertinti, aplinkos oro užterštumo normoms nustatyti, išmetamų teršalų iš kurų deginančių įrenginių normoms nustatyti ir kiti.

Lietuva įsipareigoja vykdyti oro apsaugą pagal tarptautines direktyvas. Tačiau dėl investicijų stokos numatytas ketverių metų periodas direktyvai Dėl įgyvendinimo lakiųjų organinių junginių išmetimų, susidarančių skirstant ir laikant benzina (91/63/EB)⁸⁰. Pereinamasis

⁷⁸ Gražulevičienė R. Aplinkos politika. Kaunas, 2004. P. 66

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Aplinkos oro apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. VII-1392

⁸⁰ ES aplinkos apsaugos politika. Vilnius. 2002. P. 45

laikotarpis leis per ilgesnį laiką imti taikyti ES nustatytas normas dėl lakiųjų junginių išmetimų vežant ir laikant benzina, ypač mažose įmonėse⁸¹.

Siekiant įgyvendinti ES Tarybos direktyvą 96/62/EB dėl aplinkos oro kokybės vertinimo ir valdymo, buvo parengtos taisyklės, kurių paskirits – nustatyti aplinkos oro kokybės vertinimo tvarką pagal ES galiojančius kriterijus ir metodus, kad visoje LR teritorijoje būtų galima patikimai ir tiksliai įvertinti aplinkos oro kokybę⁸².

Transporto emisijas reglamentuojantieji nacionaliniai reikalavimai atitinka Europos Sąjungos reikalavimus. Deja, atsiliekama diegiant oro taršos mažinimo priemones. Daugiausia dėmesio reikalauja sieros kiekio kure mažinimo direktyvos įgyvendinimas, oro kokybės kontrolės užtikrinimas ir lakiųjų organinių junginių emisijų kontrolė. Lietuvai aktualūs ir problematiški reikalavimai didelių kurą deginančių įrengimų išmetimų į atmosferą, ypač uždarius Ignalinos atominę elektrinę⁸³.

LR Aplinkos monitoringo įstatymas⁸⁴ nustato aplinkos monitoringo organizacinę struktūrą, vykdymo tvarką ir su tuo susijusią atsakomybę bei numato aplinkos oro kokybės monitoringo subjektus, įstatymas reglamentuoja aplinkos monitoringo kontrolę, duomenų kokybės užtikrinimą, aplinkos monitoringo informacijos standartizavimą, kaupimą ir saugojimą.

Remiantis Aplinkos oro apsaugos ir Aplinkos monitoringo įstatymais priimta visa eilė poįstatyminių teisės aktų, kurie nurodo normas, kriterijus, reikalavimus ar taisykles ūkinės veiklos vykdytojams. Taigi, galima daryti išvadą, kad pagrindinės ES oro kokybės apsaugos teisinės nuostatos jau yra perkeltos į nacionalinę teisę, sukurtos ar paskirtos institucijos ES reikalavimams įgyvendinti. Dabartinis pagrindinis uždavinys - reikalavimų, perkeltų į nacionalinę teisę, įgyvendinimas. Sukurta aplinkos sveikatos informacinė sistema tarnaus išmetamų į atmosferą tendencijoms stebėti, rizikai valdyti, gyvenimo kokybei gerinti.

⁸¹ Integracijos žinios, Europos komiteto prie LRV informacijos leidinys. <http://www.euro.lt>. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

⁸² LR aplinkos ir sveikatos apsaugos ministrų įsakymas Dėl aplinkos oro kokybės vertinimo // Valstybės žinios, 2001, Nr.106-3828.

⁸³ Gražulevičienė R. Aplinkos politika. Kaunas. 2004. P. 82

3. ŪKINĖS VEIKLOS POVEIKIO APLINKAI TEISINIO REGULIAVIMO TOBULINIMAS

3.1. Lietuvos Respublikos teisės normų trūkumai ir spragos

Šiandieninė savivaldybių aplinkosauginė veikla yra labai įtakojama to fakto, kad 50 metų šalis buvo okupuota. Pokario metais Lietuvoje aplinkos apsauga buvo plėtojama prisitaikant prie Tarybų Sąjungos organizacinės struktūros ir teisinių normų. Tarybų Sąjungos aneksijos metais dėl vykdytos kolektyvizavimo ir industrializavimo politikos Lietuvoje buvo radikalčiai pertvarkytas agrarinis kraštovaizdis. Sausinant žemes, sunaikintos giraitės, krūmynai, žemės ūkio naudmenomis paverstos natūralios užmirkusios pievos ir pelkės, kartu su sodais ir kitais želdiniais sunaikinta 115000 vienkiemių. Iš 63 700 km Lietuvos upių nereguliuotų liko tik 13 000 km. Natūrali aplinka buvo pažeista eksploatuojant naudingąsias iškasenas, gruntinį vandenį, statant didelius gamybinius kompleksus, pramonės įmones, plečiant miestus, tiesiant kelius. Pastačius didžiules energetikos, naftos perdirbimo, statybinių medžiagų ir chemijos pramonės įmones labai padidėjo Lietuvos atmosferos teršimas. Buvo teršiamas dirvožemis, nyko biologiniai ištekliai⁸⁵.

Keičiantis Lietuvos Respublikos valdymo ir organizacinei struktūrai, buvo keičiama ir iki to laiko egzistavusi centralizuota, daugiau gamtinių išteklių racionalaus naudojimo ir apsaugos deklaravimu apsiribojusi sistema. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais Gamtos apsaugos komiteto funkcijas perėmė Aplinkos apsaugos departamentas, atsakingas už aplinkosaugos politikos vykdymą, racionalų gamtos išteklių naudojimą ir aplinkos užterštumo kontrolę. Paveldėtos praeities klaidos, silpnai išvystyta aplinkosauga, įstatymų spragos, bei naujų įstatymų kūrimas, orientuojantis į pasaulinės aplinkosaugos pasiekimus teko naujai Lietuvos Vyriausybei.

Savo ruožtu Lietuvos miestų savivaldybės, vadovaudamosios Valstybine aplinkos apsaugos strategija, palaipsniui pradėjo vykdyti aplinkosaugos politiką, buvo numatyti gamtosauginių veiksmų planai, orientuoti į esamą aplinkos būklę, galimybes. Buvo steigiami aplinkos apsaugos skyriai didžiųjų miestų savivaldybėse. Mažesnėse savivaldybėse steigiami ekologų etatai⁸⁶.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Aplinkos monitoringo įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. VIII-529

⁸⁵ Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje (2002) Aplinkos apsaugos politikos centras, Vilnius. P. 49

⁸⁶ Aplinkos būklė, kitimo tendencijos, aplinkos apsaugos valdymas. LR Aplinkos apsaugos departamento ataskaita. 2003.

Šiuolaikinės savivaldybės rengia ir įgyvendina aplinkos apsaugos programas, jas koordinuoja, dalyvauja aplinkosauginiuose projektuose, daug dėmesio skiria ekologiniam švietimui. Šiems tikslams įgyvendinti naudoja savivaldybių gamtos apsaugos fondus.

Aplinkos apsaugos valdymo efektyvumas valstybėje labai priklauso nuo aplinkos ministerijos darbo veiksmingumo, jos organizacinės struktūros tobulumo, nuo ministerijos centrinio aparato bei jos teritorinių ir vietinių struktūrų santykių.

Norint, kad savivaldybės būtų tinkami pasirengusios įgyvendinti joms tenkančias sudėtingas funkcijas, reikia pirmiausia identifikuoti esančias spragas savivaldos sistemoje ir siekti jos tobulinimo.

Vienas iš pagrindinių trūkumų įstatyminėje bazėje, susijusioje su aplinkos apsauga, yra tai, kad stinga aktualių teisės aktų, įgalinančių vietos savivaldos institucijas tinkamai atlikti jai įstatymų numatytus uždavinius.

Didelę įtaką savivaldybių funkcionavimui visose srityse, tame tarpe ir aplinkosaugos, daro dar per didelė politinė įtaka. Prieš rinkimus beveik kiekvienos partijos rinkiminėje programoje yra skyrius, skirtas aplinkos apsaugai, aktualiausioms šios srities problemoms savivaldybėje. Tačiau po rinkimų programinės nuostatos dažnai pamiršamos. Beveik kiekvieną kadenciją vykdomos naujos savivaldybių administracinių struktūrų reformos.

Per ilgus metus pasiekti aplinkosauginiai laimėjimai būna ignoruojami arba sustabdomas ilgalaikių programų vykdymas. Mažai skiriama biudžeto lėšų aplinkos apsaugai užtikrinti. Savivaldybių aplinkos apsaugos skyriuose atsiranda didžiulės spragos aplinkosauginėms programoms vykdyti, nes trūksta lėšų, nevykdomos tęstinės programos, monitoringai ir pan.⁸⁷

Valstybinė aplinkosaugos sistema savivaldybėse politikų dažnai vertinama kaip stabdis „tikrajai“ plėtrai ir vis labiau stiprėja šios sistemos demontažo arba padarymo neveiksnia tendencijos.

Intensyvėjanti urbanistinė plėtra pati savaime reiškia gamtinės aplinkos, kraštovaizdžio keitimo procesą. Čia labai trūksta savarankiškumą ir didesnius įgaliojimus savivaldybėms suteikiančių teisės aktų. Savivaldybėse esantys aplinkosauginiai padaliniai nedaug ką šioje ydingoje sistemoje tegali pakeisti, nes, nors ir atlikdami labai daug funkcijų ir darbų, jie nėra savarankiški⁸⁸.

Priimant bendruomenei aktualius sprendimus, realus aplinkosaugininkų vaidmuo dažniausiai antraeilis, užgožtas kitų padalinių bei pareigūnų, kurujančių savivaldybių ūkio (energetikos, komunalinio ūkio ir kt.), urbanistikos, investicijų ir bendros miestų ekonominės

⁸⁷ Girgždys A. Aplinkos monitoringas. Vilnius. 2000. P. 12

⁸⁸ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 55 – 1049; 2000, Nr. 91-2832.

pėtros klausimus, nors hierarchinėje savivaldybių struktūroje šie padaliniai eina lygia greta. Politika, vadovaujančių partijų požiūris į aplinkos apsaugą didžiaja dalimi ir nulemia savivaldybių teritorijos ekologinę kokybę, formuoja aplinkosaugos raidą ateičiai.

Nėra aiškiai apibrėžtų savivaldos institucijoms priskiriamų funkcijų įvairiose ūkio aplinkosauginio reguliavimo sferose. Savivaldybių tarnautojai ar padaliniai dalyvauja derinant ir išduodant ūkio subjektams gamtos išteklių naudojimo ir taršos išleidimo į aplinką leidimus, reglamentuojant planuojamos veiklos poveikio aplinkai vertinimo procesą bei derinant atliktų vertinimų dokumentaciją ir t.t.⁸⁹. Tačiau daugeliu atveju savivaldos institucijoms priskiriamos kompetencijos ribos ir santykiai su Aplinkos ministerija bei jos regionų padaliniais yra teisiškai menkai apibrėžtos.

Reikėtų pabrėžti ir tai, kad, pavyzdžiui, trūksta vandens tiekimo ir nuotekų ūkio paslaugas reglamentuojančių normų. Tai nėra formalus ES reikalavimų neatitikimo pavyzdys. Tai daugiau nacionalinio pobūdžio reikalas, tačiau neabejotinai trukdantis įgyvendinti ES reikalavimus. Dabartinio suskaidyto Lietuvos vandens ūkio ypatumai⁹⁰:

- pradėtas įgyvendinti Vandens įstatymas, reglamentuojantis aplinkosaugos klausimus, tačiau dar nėra sukurta vandens tiekimo ir nuotekų ūkio paslaugų teisinė bazė;
- vandens išteklių institucinis valdymas neefektyvus;
- infrastruktūros generalinio planavimo ir publikuotų paslaugų standartų stygius lemia savivaldybių vandens ūkio įmonių nuostolius, dėl to mažėja vandens vartojimas, auga eksploatacijos kaštai, vėluojama padidinti tarifus, blogai surenkami mokesčiai;
- neįmanoma užtikrinti visiškos vandens ūkio įmonių atskaitomybės vartotojams.

Nors teisinė bazė visiškai atitinka ES reikalavimus dėl poveikio aplinkai vertinimo, Lietuvoje dar atsiranda keblumų dėl institucinių gebėjimų, tinkamos metodikos, poveikį mažinančių priemonių efektyvumo vertinimo bei alternatyvų nagrinėjimo. Turėdama tai galvoje, savivaldybių asociacija turėtų dalyvauti Planų ir programų poveikio aplinkai vertinimo direktyvos perkėlimo procese ir siekti, kad rengiamuose teisės aktuose savivaldybių funkcijos būtų aiškiai apibrėžtos.

Prie stipriųjų pusių aplinkosaugos srityje galima priskirti tai, kad privatizavus pramonės įmones, įsigalėjus rinkos ekonominiais santykiams, įvedus mokesčius už gamtos išteklių

⁸⁹ Lietuvos savivaldybių pasirengimas stoti į ES aplinkos apsaugos srityje (2002) Baigiamoji ataskaita. Aplinkos apsaugos politikos centras, Vilnius.

⁹⁰ Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. Aplinkos apsaugos politikos centras. 2000. P. 12

naudojimą ir aplinkos taršą, žymiai padidėjo išlikusių įmonių gamybos efektyvumas, taupiau naudojami gamtiniai ištekliai, mažiau teršiama aplinka.

Kaip vienas iš Lietuvos integracijos į ES minusų yra Lietuvos įmonių per mažas dėmesys, skiriamas aplinkosaugai, lėtai diegiamos šiuolaikinės, aplinkai mažesnę poveikį darančios technologijos. Visa tai remiasi į ekonominių mechanizmų stoka, kurie galėtų skatinti aplinkos apsaugos pažangą, ir konkrečių metodikų Lietuvos įmonėms nebuvimą, kurios leistų ištirti produktų poveikį aplinkai.

Dėl griežtų ES reikalavimų pramonės įmonių poveikio aplinkai mažinimui įgyvendinimo Lietuvoje tikimasi didesnio ekologinės gamybos ir gaminių efektyvumo. Tai taip pat sudaro galimybę steigti specialius investicinius fondus. Tačiau kyla grėsmė, kad nesuteikus valstybės paramos ir neskyrus papildomų investicijų, per lėtai diegiant šiuolaikinės aplinkos apsaugos priemones, gali didėti neigiamas įmonių poveikis aplinkai, bei jų konkurencingumo mažėjimas ES ir pasaulio rinkose. Šis problema nagrinėjama sekančiame darbo skyriuje.

3.2. Finansavimo iš ES paramos fondų ir Lietuvos biudžeto užtikrinimas

Politinės aplinkos apsaugos nuostatos Europos Sąjungoje remiamos ne tik aplinkos apsaugos veiksmų programomis, bet ir specialiais procesais, priemonėmis ar principais.

Europos Komisija nuo 1983 metų skiria nemažai dėmesio finansinėms priemonėms, įgalinančioms skatinti aplinkos teršimo prevenciją. Tais metais, vadovaujantis nuostata, kad vien teisinių priemonių nepakanka dinamiškai plėtoti aplinkos apsaugos politiką, buvo įkurtas Europos aplinkos fondas. Be to, buvo priimti du reglamentai dėl finansinės paramos įvairiems projektams kurti – švarios technologijos, naujų metodų aplinkos kokybei stebėti, nykstančioms paukščių rūšims palaikyti ir pan.⁹¹

ES aplinkos apsaugos politika pabrėžiamas ir kai kurių Europos teritorijų aplinkos apsaugos svarbumas. Pavyzdžiui, 1984 metais buvo numatytos specialios priemonės Viduržemio jūros baseino apsaugai, sujungtos į Viduržemio jūros baseino aplinkos apsaugos veiksmų planą, skiriant reikiamą lėšų iš Bendrijos. Panašiai ir Šiaurės, Baltijos bei kitų jūrų vandens ir pakrančių apsaugai buvo sukurta atskira programa, patvirtinta reglamentu 1991 metais ir įpareigojanti Bendriją skirti jos įgyvendinimui kelias dešimtis milijonų ekiu (dabar - eurų).

Tvariosios plėtos skatinimui ir aplinkos geros kokybės kūrimui, gamtos, natūralių augalų ir gyvūnų buveinių apsaugai, administracinėms struktūroms ir aplinkos apsaugos paslaugoms, švietimui, mokymui ir informacijai skirta bene geriausiai žinoma finansinė Europos Sąjungos priemonė LIFE.

⁹¹ Gražulevičienė R. Aplinkos politika. Kaunas. 2004. P. 25

Europos investicijų bankas, finansiškai prisidedantis prie įvairių projektų, yra vienas iš svarbiausių Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politikos vykdytojų.

Europos Sąjungoje, žinoma, vykdomi ir mokslo darbai, kuriems taip pat skirtos specialios finansinės paramos programos⁹².

Šalims kandidatėms į Europos Sąjungą parengtos specialios finansinės paramos programos, kuriomis siekiama padėti šioms šalims kuo greičiau prisiderinti prie Europos Sąjungos reikalavimų teisiniais, instituciniais ir infrastruktūros aspektais.

Apskaičiuota, kad visų ES direktyvų aplinkos apsaugos sektoriuje įgyvendinimui Lietuvoje iki 2010 m. gali prireikti maždaug 1 milijardo eurų. Šios investicijos daugiausia reikalingos naujiems nuotekų valymo įrenginiams statyti ir esamiems rekonstruoti, nuotekų surinkimo sistemoms bei atliekų tvarkymo sistemoms (sąvartynai, atliekų surinkimas, antrinių žaliavų išskyrimas) įrengti, Lietuvos elektrinės ir kitų katilinių rekonstrukcijai bei aplinkos apsaugos priemonėms įdiegti⁹³.

Stengiantis kuo geriau suderinti Lietuvos ūkio plėtrą su ES aplinkosaugos reikalavimais bei šalies tvariosios plėtros principais ypač svarbu kiek įmanoma efektyviau panaudoti tiek vietos, tiek užsienio finansinius veiksnius.

ES yra patvirtinusi tam tikrus finansavimo dokumentus, kuriais gali ir galės naudotis ES narystės siekiančios šalys, įgyvendinančios aplinkosaugos reikalavimus. Tarp tokių dokumentų reiktų paminėti PHARE, ISPA ir SAPARD programas.

Paskutinį dešimtmetį PHARE programa buvo pagrindinis dokumentas, kuriuo remiantis Lietuvoje buvo formuojamos aplinkosaugos politikos kryptys ir stiprinamos aplinkosaugos institucijos. Iš PHARE programos Lietuvos aplinkos apsaugos tikslams įgyvendinti skirta maždaug 40 milijonų eurų, iš kurių apie pusė išleista techninei paramai ir kita pusė - investiciniams projektams. PHARE lėšos palaipsniui transformuojamos į priešstruktūrinį Europos Sąjungos fondą ir skirtos remti bendradarbiavimą regioninės plėtros projektų srityje, pramonės modernizavimą ir aplinkosaugos *acquis* programos įgyvendinimą.

ISPA - tai pasirengimo narystei Europos Sąjungoje politikos struktūros dokumentas 2000-2006 metams. Jis skirtas teikti finansinę paramą investicijoms aplinkos apsaugos ir transporto srityse, kad šalys kandidatės greičiau suderintų savo teisės aktus su *acquis communautaire*. Lietuvoje daugiausia ISPA paramos numatoma skirti nuotekų valymo ir surinkimo sistemoms kurti ir modernizuoti bei atliekų tvarkymo regioninėms sistemoms steigti. Pirmiausia nedidelė ISPA biudžeto dalis naudojama finansuoti parengiamosioms studijoms ir techninei pagalbai, reikalingai investiciniams projektams rengti ir jų vadybai. 2000-2002 metais parengta 14

⁹² Šidlauskienė I. Europos Sąjunga iš arčiau: Dėstytojų rengimo programos dalyvių straipsnių rinktinė/ Suomijos viešojo administravimo institutas (HAUS), Vilnius. 2000. P. 78

investicinių projektų, kurie finansuojami ISPA lėšomis. Visų šių projektų įgyvendinimui reikės iš viso maždaug 195 mln. eurų, o ISPA paramos dalis sudarys maždaug 100 mln. eurų.

SAPARD, arba specialiosios žemės ūkio ir kaimo plėtros paramos programos tikslas - remti konkrečią žemės ūkio ir kaimo plėtrą, prisidėti prie *acquis communautaire* įgyvendinimo. Vienas iš investicijų prioritetų - žemės ūkio gamybos metodai, kuriuos taikant tausojama aplinka ir išsaugomas kraštovaizdis. Kasmet iš šios programos Lietuva gali gauti apie 30 mln. eurų, kurių dalis padės įgyvendinti ir aplinkos apsaugos tikslus.

Iš viso Lietuva iš ISPA, SAPARD ir PHARE fondų kasmet gali gauti apie 100 mln. eurų. Mažiausiai ketvirtadalis šios sumos gali būti skirta investicijoms į aplinkos apsaugą. Nuo įstojimo į ES Lietuva kasmet aplinkosaugai iš struktūrinių fondų galės gauti lėšų bent 3 kartus daugiau nei iki šiol⁹⁴.

Tenkinant aplinkos apsaugos finansavimo poreikius ir siekiant laikytis ES atitikties įgyvendinimo terminų, svarbus vaidmuo teko ir tenka ne tik ES finansinei pagalbai, bet ir pačios Lietuvos bei užsienio šaltinių finansavimui. Vietos šaltiniai apima bendras valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamas, mokesčius ir baudas už aplinkos taršą, vartotojų mokesčius už savivaldybių teikiamas paslaugas už vandens tiekimą bei nuotekų ir atliekų tvarkymą, įmonių nuosavus išteklius, komercinį kapitalą (kreditus ir nuosavas lėšas) ir lizingo rinkas. Užsienio šaltiniai susiję su tarptautinių finansinių institucijų veikla bei įvairių užsienio valstybių parama Lietuvos aplinkos apsaugai.

Lietuvoje aplinkos apsaugos sektoriuje veikia Pasaulio banko, Šiaurės investicijų banko, Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko, Šiaurės šalių aplinkos apsaugos finansų korporacijos, Europos investicijų banko paramos ir kreditų lėšomis pastatyti aplinkos apsaugos įrenginiai.

Be to, aplinkosauginę veiklą Lietuvoje aktyviai remia užsienio šalių finansavimo šaltiniai. Iki 2000 metų iš dvišalių šaltinių (daugiausia Danijos, Švedijos, Suomijos, Jungtinės Karalystės, Norvegijos, Vokietijos ir kt.) gauta techninės pagalbos už maždaug 30 milijonų eurų. Iš pradžių daugiausiai buvo orientuotasi į aplinkosaugos strategijų, programų ir teisės aktų rengimą, tačiau vėliau pradėta remti ir tokias sritis, kaip įstatymų įgyvendinimo gebėjimų stiprinimas bei investicijos.

Bene pagrindiniai aplinkos apsaugos finansavimo šaltiniai šiuo metu yra ES ir užsienio šalių parama bei Lietuvos biudžetas. Šiuo metu vidutiniškai taikoma tokia aplinkos apsaugos investicinių projektų finansavimo formulė⁹⁵:

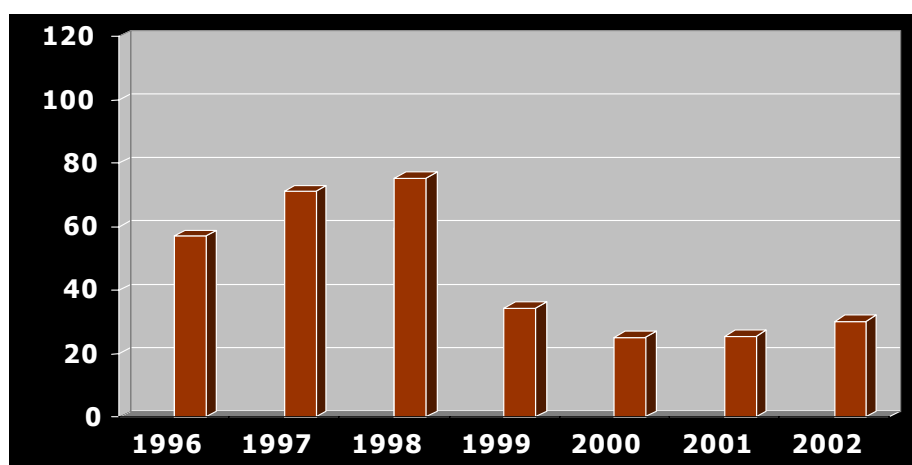
⁹³ Aplinkos apsaugos finansavimo programos projektas. Aplinkos ministerija. 2002.

⁹⁴ Venckūnaitė I. 2004-2006 m. laikotarpiu ES aplinkosaugos projektų finansavimas. LR Aplinkos ministerija. 2003. P.23

⁹⁵ Apie ISPA programą // http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=1397 Prisijungimo laikas 2004-10-01.

- 50 procentų žadama finansuoti iš ISPA fondo,
- 20 procentų – iš valstybės biudžeto.
- 30 procentų investicijų – tarptautinių bankų paskolomis.

Aplinkosaugos uždaviniams įgyvendinti skirtos investicijos iš valstybės biudžeto (ir užsienio paskolos bei subsidijos su valstybės garantija) yra nukreipiamos į savivaldybių biudžetus⁹⁶. Valstybės biudžeto išlaidos aplinkos apsaugos tikslams didėjo iki 1998 metų, o vėliau ėmė mažėti. 1999 m. valstybės išlaidos aplinkos apsaugai sudarė 32 mln. Lt, arba 0,5 procentų valstybės biudžeto, 2000 m. – 26 mln. Lt arba 0,43 procentų ir 2001 metais – 28 mln. Lt arba 0,44 procentų valstybės biudžeto, 2005 metais išlaidas aplinkos apsaugai siūloma padidinti 4,7 mln. litų⁹⁷ (žr. 5 pav.).

5 pav. Valstybės biudžeto išlaidos aplinkos apsaugai (mln. litų)

Aplinkos apsaugos investicijų finansavimas savivaldybių nuosavais ištekliais (išskyrus pajamas iš komunalinių paslaugų mokesčių) nėra įprastas reiškinys, nors pastaraisiais metais kai kurios savivaldybės ir skyrė šiek tiek lėšų aplinkos apsaugos tikslams įgyvendinti.

Ligšiolinės valstybės biudžeto išlaidos aplinkos apsaugai buvo beveik išskirtinai orientuotos į nuotekų sistemoms skirtas investicijas. 98,6 % valstybės biudžeto išlaidų aplinkos apsaugos sektoriuje buvo asignuotos nuotekų valymui, o likę 1,4 % atiteko komunalinių atliekų tvarkymui.

Mokesčiai už aplinkos teršimą ir baudos už aplinkos apsaugos įstatymų nesilaikymą yra pagrindiniai specialios aplinkos apsaugos rėmimo programos, 60 savivaldybių gamtos apsaugos fondų ir iš dalies Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo (LAAIF) pajamų šaltiniai. 2002 metais bendros visų aplinkos apsaugos fondų įplaukos sudarė daugiau kaip 40 milijonų litų. Nuo 1997 metų, kai šios įplaukos prilygo 48,7 milijonų litų, jų apimtys kasmet mažėjo daugiausia dėl

⁹⁶ Lietuvos savivaldybių pasirengimas stoti į ES aplinkos apsaugos srityje (2002) Baigiamoji ataskaita. Aplinkos apsaugos politikos centras. Vilnius, P. 23

aplinkos apsaugos priemonių įdiegimo ir gerėjančių technologijų ir tik 2001 metais pradėjo didėti, kadangi į LAAIF buvo nukreiptos didesnės už mokesčius už teršimą gaunamos sumos.

Kuriant regionines komunalinių atliekų tvarkymo sistemas, rengiami nauji investicijų projektai ir užtikrinamos ISPA, PHARE ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšos jiems įgyvendinti. Iki 2003 metų parengtos galimybių studijos šešiams investiciniams atliekų tvarkymo projektams, kurių vertė maždaug 70 mln. eurų (iš jų maždaug 40 mln. eurų bus finansuojama ISPA lėšomis).

Iki 2000 metų iš PHARE programos Lietuvos aplinkos apsaugos tikslams įgyvendinti skirta maždaug 37 mln. eurų, iš kurių apie 51% išleista investiciniams projektams. 1998 m. buvo sukurta PHARE stambių infrastruktūros objektų programa, pagal kurią 1999 m. Lietuvai buvo suteikta pagalba vandens sektoriui už 14,4 mln. eurų, iš kurių 12,2 mln. eurų atiteko investiciniams projektams (Klaipėdos, Panevėžio ir Jurbarko vandens projektams), o 2,2 mln. eurų buvo skirta techninei pagalbai (rengiant projektus kitam ES instrumentui - ISPA). Iki 2003 metų patvirtinta ISPA finansinė parama 14-ai vandens sektoriaus projektų⁹⁷.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad aplinkos apsaugos planai ar politika neturi jokios prasmės, jei nėra įgyvendinami. Todėl aplinkosaugos institucijos turi laikytis savo nusistatytų prioritetų, atkreipti dėmesį į planavimą, kiek įmanoma tikslesnį būsimų sąnaudų įvertinimą ir efektyvių investicinių projektų pasirinkimą, pasinaudojant ES parama.

⁹⁷ 2005 metų biudžeto išlaidos didinamos 28 mln. litų // ELTA 2004 spalio mėn. 27 d. Prieiga per internetą www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=5370845. Prisijungimo laikas 2004-11-15.

⁹⁸ Apie ISPA programą // http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=1397. Prisijungimo laikas 2004-10-01

IŠVADOS

1. Aplinkos apsaugos sektorius yra viena sudėtingiausių integracijos į Europos Sąjungą sričių, reikalaujanti ypatingo valstybės valdžios dėmesio ir investicijų, kur prioritetiniais sektoriais laikomi poveikio aplinkai vertinimas, vandens ir oro kokybė bei atliekų tvarkymas.
2. ES aplinkos politika numato griežtus reikalavimus valstybėms narėms, kurie turi būti perkelti ir suderinti su nacionaliais aktais nuo įstojimo į ES dienos, siekiant bendro ES aplinkos apsaugos politikos tikslo, bet palieka laisvę pačiai valstybei pasirinkti už šių reikalavimų įgyvendinimą atsakingas institucijas bei instrumentus.
3. Lietuvos integracija ūkinės veiklos poveikio aplinkai, vandens ir oro kokybės bei atliekų tvarkymo sektoriuose nacionaliniame lygmenyje vyksta sėkmingai, nes dauguma ES direktyvų reikalavimų jau yra perkelti į Lietuvos teisės aktus.
4. Lietuvai nustatyti keturi pereinamieji laikotarpiai, kurie leis per ilgesnį laikotarpį geriau prisitaikyti ir įgyvendinti ES reikalavimus, išvengiant žymios įtakos šalies privačiam sektoriui, namų ūkiui bei valstybės biudžetui.
5. Didžiausias valdžios dėmesys šiuo metu yra sutelktas į tas sritis, kurios reikalauja didelių finansinių įsipareigojimų, t.y. į atliekų tvarkymą ir vandentvarką. Tarp svarbiausių darbų, šiuo metu vykdomų vandens sektoriuje, yra naujos upių baseinų valdymo institucinės sistemos formavimas; atliekų sektoriuje ypač didelis dėmesys yra skiriamas komunalinių atliekų surinkimui, antriniam žaliavų perdirbimui, sąvartynų tvarkymui bei pavojingų atliekų tvarkymo sistemos kūrimui. Vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo sistemų statyba taip pat yra viena iš svarbiausių prielaidų, siekiant pritraukti privatų verslą ypač į blogiau išsivysčiusias vietas.
6. Įgyvendinant teisės aktus pastebima spraga vietiniame ir regioniniame lygiuose, nes didžioji dalis atsakomybės tenka vietos savivaldos institucijoms, kurių kompetencijos ribos ir įgaliojimai ūkio aplinkosauginio reguliavimo sferose yra teisiškai menkai apibrėžti. Trūksta savarankiškumą ir didesnius įgaliojimus savivaldybėms suteikiančių teisės aktų.
7. Nėra sukurta mechanizmo, užtikrinančio teisės aktų ir įgyvendinimo priemonių efektyvų funkcionavimą.

8. Stokojama Lietuvos įmonėms skirtų metodikų, leidžiančių ištirti poveikį aplinkai, bei ekonominių mechanizmų, skatinančių aplinkos apsaugos pažangą. Ūkio subjektai nėra aktyviai skatinami prisidėti prie aplinkosaugos projektų bei darnaus vystymosi veiksmingumo ataskaitų rengimo.
9. Finansinė pagalba aplinkos apsaugos projektams suteikiama atsižvelgiant į prioritetinių veiklų sąrašą. Vidutiniškai investiciniams projektams skiriama 50% lėšų iš ISPA fondo, 20% - iš valstybės biudžeto, 30% skolinantis iš tarptautinių bankų. Paskutiniame dešimtmetyje PHARE programa buvo pagrindinis instrumentas, kurio pagalba Lietuvoje buvo formuojamos aplinkosaugos politikos kryptys ir stiprinamos aplinkosaugos institucijos.
10. ES reikalavimų įgyvendinimas ne tik brangiai kainuoja, bet taip pat atneša ir neabejotinos naudos. Visų pirma, tai galimybė vykdyti darbus pagal šalies nacionalinius prioritetus – pagerinti gyvenimo kokybę, pasiekti geresnio įmonių konkurencingumo ES vidaus rinkoje, orientuojantis į efektyvesnius ir saugesnius produktus bei siekiant naudos ilgalaikėje perspektyvoje. Lietuvai svarbu tinkamai ir laiku pasinaudoti narystės teikiamais privalumais, kas ir yra daroma.

PASIŪLYMAI

1. Kad patenkinti *acquis* reikalavimus reikėtų stiprinti nacionalinę institucinę sistemą, kuri galėtų užtikrinti teisės nuostatų įgyvendinimą. Tuo tikslu siūloma įsteigti specialias institucijas, kurios kuruotų ir kontroliuotų savivaldybės aplinkosaugos skyrius, pastariesiems suteikiant daugiau savarankiškumo, bet nustatant tikslas kompetencijos ribas.
2. Kiekviena savivaldybė turėtų parengti aplinkos apsaugos integruotos plėtros strategijas, numatančias ES reikalavimų įgyvendinimą.
3. Skatinti savivaldybių tarbusavio bendradarbiavimą keičiantis informacija, kartu ieškant galimų problemų sprendimo būdų, nes paprastai projektai apima kelių savivaldybių interesus. Glaudžiai bendradarbiaujant galima lengviau išspęsti problemą, su kuria susidurs kiekviena savivaldybė. Siūloma semtis patirties iš kitų ES narių savivaldybių.
4. Institucijoms, atsakingoms už investicinių projektų įgyvendinimą aplinkos apsaugos srityje, reikėtų bandyti taikyti pačią palankiausią finansavimo sistemą, t.y. stengtis gauti kuo didesnę ES investicinę dalį.
5. Skatinti įmones ir kitus ūkio subjektus labiau prisidėti prie ES aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo leidžiant jiems visiškai susigrąžinti sąnaudas.
6. Šviesti visuomenę supažindinant su aplinkos apsaugos reikalavimais bei diegiant prevencinę žalingo poveikio aplinkai sistemą, patrauklią tiek kiekvienam gamintojui, tiek vartotojui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr.5-75.
2. Lietuvos Respublikos Aplinkos monitoringo įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 112-2824.
3. Lietuvos Respublikos Aplinkos oro apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 98-2813.
4. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 61-1726.
5. Lietuvos Respublikos geriamojo vandens įstatymas // Valstybės žinios, 2001, Nr.64-2327.
6. Lietuvos Respublikos Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr.47-1469.
7. Lietuvos Respublikos Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas // Valstybės žinios, 2001, Nr.85-2968.
8. Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 82-1965; 2000, Nr. 39-1092.
9. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 107-2391.
10. Lietuvos Respublikos vandens įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 104-2615.
11. Lietuvos Respublikos Vandens įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr.36-1544.
12. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=240620&Condition2>. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
13. LR aplinkos ir sveikatos apsaugos ministrų įsakymas Dėl aplinkos oro kokybės vertinimo // Valstybės žinios, 2001, Nr.106-3828.

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos norminiai aktai

1. Antroji dukterinė direktyva (2000/69/EB) dėl benzino ir anglies monoksido ribinių verčių aplinkos ore // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
2. Atliekų deginimo direktyva (2000/76/EB) // <http://www.ecolex.org/ecolex/index.php>. Prisijungimo laikas 2004-09-15.

3. Atliekų sąvartynų direktyva (94/62/EB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
4. Baterijų ir akumuliatorių direktyva (91/157/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-10-01.
5. Bendroji aplinkos oro kokybės direktyva 96/62/EB // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
6. Bendroji atliekų direktyva (75/442/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
7. Bendroji vandens politikos direktyva (2000/60/EB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
8. Direktyva 2001/42/EB dėl tam tikrų planų ir programų poveikio aplinkai įvertinimo // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=3123&Condition2>. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
9. Direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (su pakeitimais direktyvoje 97/11/EB) // <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=3123&Condition2>. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
10. Direktyva dėl oro apsaugos nuo teršimo automobilių išmetamosiomis dujomis priemonių (70/220/EB) su pakeitimais ir papildymais // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
11. Geriamojo vandens direktyva (80/778/EEB), 98/83/EB nauja redakcija // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-10-01.
12. Į atmosferą išmetamų teršalų nacionalinių limitų direktyva (2001/81/EB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-10-01.
13. Integruotos taršos prevencijos ir kontrolės direktyva (96/61/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-10-01.
14. Komunalinių atliekų deginimo direktyva (89/369/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
15. Miestų nuotekų valymo direktyva (91/271/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-10-01.
16. Nitratų direktyva (91/676/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
17. Nuotekų dumblo direktyva (86/278/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

18. Oro taršos ozonu direktyva (2002/3/EB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
19. Pakuočių ir pakuočių atliekų direktyva (94/62/EB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
20. Paviršinio vandens direktyva (75/440/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
21. Pavojingų atliekų deginimo direktyva (94/67/EB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
22. Pavojingų atliekų direktyva (91/689/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
23. Pavojingų medžiagų direktyva (76/464/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
24. Pirmoji dukterinė direktyva (1999/30/EEB) dėl sieros ir azoto dioksido, azoto oksido, suspenduotų dalelių ir švino ribinių verčių aplinkos ore // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
25. Poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste konvencija (Espoo 1991) // Ratifikuota nuo 1999 10 07// Valstybės žinios'1999 Nr.92-2688.
26. Požeminio vandens direktyva (80/68/EEB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-10-01.
27. Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės direktyva (96/61/EB) // http://europa.eu.int/eur-lex/accessible/lt/search/search_lif.html. Prisijungimo laikas 2004-04-20.

Specialioji literatūra

1. Andrew J. Environmental policy in the European Union. Actors, Institutions and Processes. London, 2002.
2. Aplinkos apsaugos finansavimo programos projektas. Aplinkos ministerija. 2002.
3. Aplinkos apsaugos strategija. LR Aplinkos ministerijos leidinys. 2002.
4. Aplinkos būklė, kitimo tendencijos, aplinkos apsaugos valdymas. LR Aplinkos apsaugos departamento ataskaita. 2003.
5. Baltrūnas P., Sojka K., Vasarevičius S. Aplinkos apsauga ir teisė. Vilnius, 1997.
6. Bubnienė R., Dudytė Z., Greimas E. ir kt. ES aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. Vilnius, 2002.
7. Bubnienė R., Raulinaitis M. Strateginis aplinkos vertinimas. Kaunas, 2001.

8. Environmental policy in the European Community. Brussels, 1990.
9. ES poveikis Lietuvos savivaldybėms aplinkos apsaugos srityje. Vilnius, 2003.
10. ES struktūriniai fondai ir jų teikiamos galimybės. LR Finansų ministerija. 2003.
11. Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. Aplinkos apsaugos politikos centras. 2000.
12. Europos Sąjungos aplinkosaugos direktyvų ir Lietuvos įstatymų apžvalga. Kaunas, 2002.
13. Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. Europos teisės departamentas prie LR Vyriausybės. Vilnius, 2002.
14. Girgždys A. Aplinkos monitoringas. Vilnius: Technika, 2000.
15. Gražulevičienė R. Aplinkos politika. Kaunas, 2004.
16. Hansen W., Christopher M., Verbuecheln M. ES atliekų tvarkymo politika ir regioninės ir vietinės valdžios institucijų uždaviniai. Ecologic, 2002-2004.
17. Hughes D. Environmental law. London, 1992.
18. Integracijos žinios. Informacinis leidinys. 2004. Nr. 5 (54).
19. Johnson S. P. The Environmental policy of the European Communities. London, 1997.
20. Kiss A., Shelton D. Manual of European Environmental Law. Cambridge, 1997.
21. Lietuvos savivaldybių pasirengimas stoti į ES aplinkos apsaugos srityje. Baigiamoji ataskaita. Aplinkos apsaugos politikos centras. Vilnius, 2002.
22. Lietuvos savivaldybių pasirengimas stoti į ES aplinkos apsaugos srityje (2002) Baigiamoji ataskaita. Aplinkos apsaugos politikos centras, Vilnius
23. Maniokas K., Vilpišauskas R., Žeruolis D. Lietuvos kelias į Europos Sąjungą. Vilnius, 2004.
24. Martikonis R. Aplinkos apsaugos politika. Vilnius, 2000.
25. Official Journal of the European Communities NoC154/1. 1994.
26. Pearce D. Corporate responsibility and the environment. London, 1991.
27. Raulinaitis M. ir kt. Poveikio aplinkai vertinimo vadovas. LR Aplinkos ministerija, Suomijos aplinkos institutas. Vilnius, 2001.
28. Salter R. European environmental law. Hague, 1998.
29. Semėnienė D. ES aplinkos apsaugos politikos apžvalga. Aplinkos apsaugos politikos centas, 2002.
30. Seminario Europos Sąjungos integracijos ir plėtros klausimai Vadovas. Socialinės atsakomybės centras, 2004.
31. Smith L. G. Waste management In: Impact Assessment and Sustainable Resource Management. Longman Group UK Limited, 1993.

32. Subalansuotos plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita. Aplinkos ministerija. Vilnius, 2002.
33. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas. Aplinkos ministerija. Vilnius, 2002.
34. Venckūnaitė I. 2004-2006 m. laikotarpiu ES aplinkosaugos projektų finansavimas. LR Aplinkos ministerija. 2003.

Internetiniai šaltiniai

1. 2003 m. Aplinkos ministerijos veiklos ataskaita. // http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=2503. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
2. 2005 metų biudžeto išlaidos didinamos 28 mln. litų // ELTA 2004 spalio mėn. 27 d. www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=5370845. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
3. Apie ISPA programą // http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=1397 Prisijungimo laikas 2004-10-01.
4. Aplinkos būklė Lietuvoje 2003 // Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija // http://www.am.lt/LSP/metines_apzvalgos.php3?ID=204. Prisijungimo laikas 2004-09-15.
5. Implementation and Enforcement of Environmental Law (IMPEL) // <http://www.europa.eu.int/comm/environment/impel/index.htm>. Prisijungimo laikas 2004-10-01.
6. Integracijos žinios, Europos komiteto prie LRV informacijos leidinys. <http://www.euro.lt>. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
7. Lietuvos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą sutartis, priimta 2003 m. balandžio 16 d. Atėnuose // <http://www.euro.lt/sutartis/sutartis/2301>. Prisijungimo laikas 2004-04-20.
8. Ratifikuotų konvencijų sąrašas // http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=1972. Prisijungimo laikas 2004-04-30.
9. Recommendation on Minimum Criteria for Environmental Inspections // <http://www.europa.eu.int/comm/environment/impel/about.htm#activities>. Prisijungimo laikas 2004-10-01.

SANTRAUKA

Dvidešimtajame amžiuje dėl intensyvaus ekonomikos vystymosi ir sparčios mokslo bei technikos pažangos įvyko esminiai pakitimai sąveikaujant visuomenei ir aplinkai.

Ūkinės veiklos poveikis aplinkai vertinamas planuojant ūkinę veiklą, nes didžiausia aplinkos teršėjai yra pramonė, energetika, transportas ir žemės ūkis. Ūkinės veiklos interesai turi didelės įtakos aplinkos apsaugos politikos efektyvumui. Dėl griežtų ES reikalavimų ūkinės veiklos poveikio vertinimui, Lietuvoje šiai sričiai skiriamas vis didesnis dėmesys bei prioritetas.

Lietuva, įstojusi į Europos Sąjungą, įsipareigoja vykdyti visus ES reikalavimus aplinkosaugos srityje. Nagrinėjant Lietuvos integraciją į ES, magistriniame darbe buvo nustatyta sėkminga jos raida: šiuo metu į Lietuvos teisę perkelti beveik visi vandens, atliekų bei oro apsaugos politiką reglamentuojantys teisės aktai. Keturioms ES direktyvoms yra numatyti pereinamieji laikotarpiai, kurie per ilgesnį laiką leis imti taikyti nustatytas ES normas ir suteiks galimybę visiškai įgyvendinti ES reikalavimus.

Atlikus Lietuvos ir ES teisės aktų lyginamąją analizę, nustatytos jų įgyvendinimo spragos, kurios galėtų būti užpildytos stiprinant atsakingų institucijų gebėjimą vykdyti numatytas funkcijas, sukuriant racionalesnę struktūrą, kad darbas būtų mažiau dubliuojamas, bendradarbiaujant su kitomis ES narėmis ir perimant jų patirtį efektyvaus teisės aktų įgyvendinimo srityje. Pasiūlymuose numatyta parengti Lietuvos įmonėms metodikas, leidžiančias įvertinti produktų poveikį aplinkai, sukurti teisinius įmonių skatinimo mechanizmus prisidėti prie aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo.

SUMMARY

In the 20th century due to fast progress of economy and incredible development of science and technologies major influences have been made to our environment.

Economy's impact on the environment may be assessed while planning it, as major environmental polluters are industry, energetics, transport and agricultural sectors. Economy's interests have an impact on the effectiveness of environmental policy. Due to strict demands from the EU, this subject is exposed to an increasing concern and priority.

Having become a part of the EU, Lithuania has committed to implement all of the European Union's legal claims in the environmental sector. By analyzing Lithuania's integration into the EU, this thesis establishes its successful development: currently almost all of the EU's directives on water, air protection and waste management have been harmonized with the Lithuanian law. Four of the EU's directives have transitional periods assigned, which will allow to employ EU's norms and fulfill its requirements in the longer run.

Having executed a comparative analysis of Lithuanian and European Union legal acts, certain breaches in their implementation were found. These breaches may be emended by strengthening functional performance of responsible institutions, creating a more rational working structure which would prevent redundancy at work while cooperating with EU's institutions and taking over their experience in effective implementation of legal norms. Suggestions present proposed methodologies which allow to evaluate environmental impact of products for Lithuanian companies and create legal incentives for companies to promote successful environmental protection.

SUTRUMPINIMAI

<i>Acquis</i>	— Europos Bendrijos teisės ir jos taikymo praktikos visuma
<i>Communautaire</i>	
AKS	— Aplinkos kokybės standartai
AM	— Aplinkos ministerija
EK	— Europos komisija
ERV	— Emisijų ribinė vertė
ES	— Europos Sąjunga
ET	— Europos Taryba
EUROSTAT	— Europos bendrijos statistikos biuras
ISPA	— Pasirengimo narystei Europos Sąjungoje struktūrinės politikos priemonė, skirta valstybių kandidačių transporto ir aplinkos apsaugos infrastruktūrai plėtoti.
LAAIF	— Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas
LIFE	— Programa, skirta veiklai, susijusiai su europinės svarbos rūšių ir buveinių atkūrimu, apsauga ir priežiūra
LOJ	— Laikinieji organiniai junginiai
LR	— Lietuvos Respublika
LRV	— Lietuvos Respublikos Vyriausybė
NAPP	— Nacionalinė <i>acquis</i> priėmimo programa
NATURA 2000	— Europinės svarbos saugomų teritorijų tinklas
NAPA	— Nacionalinis aplinkos aktas
PAV	— Poveikio aplinkai vertinimas
PCB	— Polichlorbifenilai
PCT	— Polichlorterfenilai
PHARE	— Europos Komisijos koordinuojama paramos Vidurio ir Rytų Europos valstybėms programa
SAPARD	— Specialioji žemės ūkio ir kaimo plėtros programa
TIPK	— Taršos integruota prevencija ir kontrolė
VTĮ	— Vandens tiekimo įmonės

SĄVOKOS

Atliekos – bet kurios medžiagos ir daiktai, kuriuos turėtojas šalina, nori pašalinti arba privalo pašalinti ir kurie priklauso atliekų kategorijoms, išvardintoms ES Bendrosios atliekų direktyvos I priede.

Direktyva - tai teisės aktas, kurio tikslai privalomi valstybėms narėms, tačiau jų įgyvendinimo tvarką ir priemones valstybės narės gali pasirinkti pačios.

Leistinas nuokrypis - procentinė ribinės vertės dalis, kuria leidžiama viršyti šią ribinę vertę normose nustatytais sąlygomis.

Pavojaus slenkstis - aplinkos oro užterštumo lygis, kurį viršijus net dėl trumpalaikio poveikio kyla pavojus žmonių sveikatai ir (ar) aplinkai ir kuriam esant atsakingos institucijos turi imtis skubių priemonių.

Planuojama ūkinė veikla – naujų statinių statyba, esamų statinių rekonstravimas, naujų technologijų diegimas, gamybos proceso ir technologinės įrangos modernizavimas ar keitimas, gamybos būdo, produkcijos kiekio (masto) ar rūšies pakeitimas, žemės gelmių ir kitų gamtos išteklių naudojimas, taip pat žemėtvarkos, miškotvarkos bei vandentvarkos projektuose numatoma ūkinė veikla.

Poveikio aplinkai vertinimas – tai konkrečios planuojamos ūkinės veiklos potencialaus poveikio aplinkai numatymo, apibūdinimo ir įvertinimo procesas.

Reglamentas - tai teisės aktas, tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse; jo galiojimui nereikia tolesnių teisinio perkėlimo ir įgyvendinimo žingsnių.

Rekomendacija, nuomonė - tai teisės aktas, kuris nėra teisiškai privalomas ir naudojamas kaip moralinio ir teisinio poveikio priemonė.

Ribinė vertė - mokslinėmis žiniomis pagrįstas oro užterštumo lygis, nustatytas siekiant išvengti, užkirsti kelią ar sumažinti kenksmingą poveikį žmogaus sveikatai ir (ar) aplinkai ir kuris turi būti pasiektas per tam tikrą laiką, o pasiektas neturi būti viršijamas.

Sprendimas - tai teisės aktas, privalomas tik sprendimo adresatui, kuriuo gali būti valstybė narė ar narės, įmonės ir kt. Kaip privalomasis aktas jis turi įstatymo galią, todėl dėl jo galiojimo nacionalinėje teisėje kitų teisės aktų priimti nereikia; sprendimai dažniausiai priimami siekiant įteisinti tarptautines konvencijas.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Europos Bendrijos aplinkos apsaugos veiksmų programos.....	6
2 lentelė. Europos Sąjungos politikos vandens apsaugos srityje raidos etapų teisės aktai..	11
3 lentelė. Pakuočių ir atliekų tvarkymo planai.....	22
4 lentelė. Dukterinių oro kokybės direktyvų paskirtis.....	27

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Europos Sąjungos vandens apsaugos teisės aktai.....	12
2 pav. Europos Sąjungos atliekų sektoriaus teisės aktų sistema.....	19
3 pav. Aplinkos oro kokybę reglamentuojančios Europos Sąjungos direktyvos.....	26
4 pav. Bendra poveikio aplinkai vertinimo proceso struktūra.....	33
5 pav. Valstybės biudžeto išlaidos aplinkos apsaugai.....	51